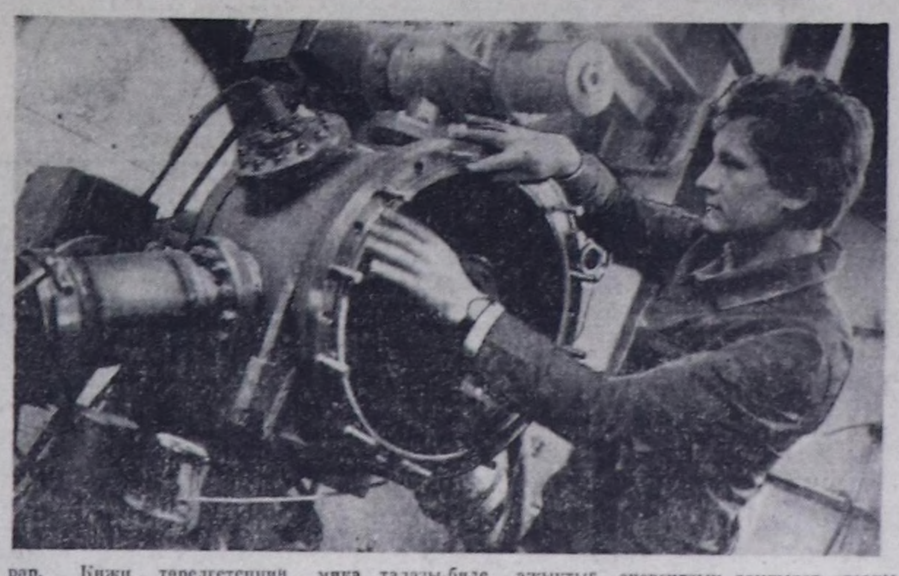

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 63 (11861) | 1982 чылдың март 17, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Күш-ажыл кижилериниң дугайында сагыш салыышкынны, бүдүрүлге дугайында сагыш салыышкынны—профэвилелдериниң кол кичээнгейинге

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Совет профессионалдар эвилелдериниң съездизинге чүве чугаалаарын бистиң партиявыстың Төп Комитети меңээ дааскан чүве. Ол—харыысалгалыг, хүндүлүг даалга. Профэвилелдериниң съездизи — чурттуң политиктиг амыдыралында улуг болуушкун. Күш-ажылчы чоннуң эң калбак кезектери мында төлээлеттирген, ажыл-агый —ол сөстүң эң долу, эң буянныг утказы-биле алырга — бистиң Төрээн чуртувустуң өндүр чаагайының болгаш күчү-шыдалдыының үндезини болуп турар ындыг кижилерниң төлээлекчилери мында келген. (Адыш часкаашкыны).

Ам профэвилел шимчээшкини хоорай-биле чергелештир көдээни база хаара туткан, колхозтарны хаара туткан мындыг үеде профэвилелдери ажылчы чоннарның сан талазы-биле-даа —130 миллион!— база шынар характеристикаларының талазы-биле-даа эң ховар дээн организациязы болу берген.

Идеологтуг тала-биле алырга, ол чорук кезээде профэвилел шимчээшкининиң өзээ болуп келген ажылчын ангының үзел-бодалы совет ниитилелдиң бүгү ангыларының болгаш социал бөлүктериниң идейлиг туруштарын тодарадып турарын база дагын бадыткап турар. Политика талазы-биле алырга, ол дээрге, Совет эрге-чагырганың, бистиң бүгү улусчу күрүневистиң фундаментизин улам быжыг, улам туруштуг апарган дээни ол-дур. Социал талазы-биле алырга, ол болза хоорайның болгаш көдээниң аразында ылгалдың чидерининң, күш болгаш угаан ажылының чоокшулажып уламчылап турарының дугайын херечилеп турар-дыр. Профэвилел шимчээшкининге ажылчын ангының-даа, колхозчу тараачыннарның-даа, күш-ажылчы интеллигенцияның-даа киржилгези— совет улустуң өзүп турар чаңгыс эвилиин, сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң бүгү талалыг депшилгезиниң чугула көргүзүү-дүр. (Адыш часкаашкыны).

Силерге, съездиниң делегаттарынга база силерни бо съездиже соңгаан бүгү кижилерге СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Совет чазактан изиг, чүректиң ханызындан байыр дамчыдарын чөпшээреп көрүңер, эргим эштер. Профессионалдар эвилелдериниң ээлчеглиг, XVII съездизиниң ажыттынганы-биле олуржуп турар бүгү кижилерге байыр чедирип тур мен. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Социалистиг ниитилелдиң политиктиг системазында чугула черни профэвилелдери ээлеп турар. Олар демократияны хөгжүдериниң, коммунизм тургузуушкунунче ажылчы чоннарны хандыкшыдарының күчүлүг чепсээ болуп турар. Партияның XXVI съездизинге база айтырыг харын шак ынчалдыр турган. Бистиң дайынчы, шапкын хөгжүлделиг үевистиң көдүрүп турары хөй талалыг сорулгаларны шиитпирлээринге совет профэвилелдери улуг, харын-даа дорту-биле чугаалаарга,— солуттунмас рольду ойнап турар дээрзин сеткил ханыышкын-биле демдеглээрин күзейдир мен. Ындыг болур-даа ужурлуг. (Адыш часкаашкыны).

ВЦСПС-тиң отчёт илеткелин-даа, ам болур санал бериишкиннерин-даа мурнады канчаарга-даа санал-онал ажылда бербейн, профэвилел ажылынга, профэвилелдериниң сорулгаларынга хамаарылгалыг чамдык бодалдарымны силерниң-биле үлежирин күзээн ийик мен.

Эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны угланшыглээриниң школазы, коммунизмниң школазы болур профэвилелдериниң дугайында В. И. Ленинниң сөстери бүгүдеге билдингир. Кончуг ылаптыг, ханы утказыг, кырывас сөстер. Социализмниң байдалдарында профэвилел шимчээшкининиң ленинчи концепциязының алыс утказы ол сөстерде илергейлеттинген. Совет эрге-чагырганың чылдарында ол школаны ажылчы чоннарның каш-даа салгалдары эрткен. Ынчангаш ниитилел бүдүрүлгезин өстүрер дугайында сагыш салыышкыны ажылчын кижи бүрүзүнүң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарының, ооң эргелерин камгалаарының, ооң чаагай байдалын бедидериниң дугайында сагыш салыышкыны-биле профэвилелдериниң практиказынга салгал бүрүзү-биле улам быжыг кылдыр каттыжып келген.

Профэвилел ажыл-чорудулгазының ол кол угланыышкыннарынга аажок улуг ажыл кылдынган, ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин бедидериниң үнелиг дуржулгазы чедип алдынган. Ажылчын кижи бүрүзүнүң үнү дыңналган турар ужурлуг ажылчыннар хуралдарын болгаш доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарын барымдаалап турарым ол. Экономиктиг өзүлдениң күчүлүг быразы болу берген социалистиг чарышты барымдаалап турарым ол. Уткуштур планнарны, чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның шимчээшкинин, мурнакчы дуржулганы нептередириин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин чөп ажыглаарынче, курлавырларны камнаарынче, шынарны экижидеринче угланган чогаадыкчы инициативаларны болгаш эгелээшкиннерни барымдаалап турарым ол.

Дузаазын ажыглап тура профэвилелдериниң социал чорудулгаларга, экономиканың хөгжүлдезинге, массаларны кижизидеринге салдар чедирип болур чепсектериниң күчүзү улуг болгаш янзы-бүрү хевирлиг. Ынчаарга оларны четчири-биле ажыктыг кылдыр ажыглап турар бе? Чок хире. Ол дугайында профэвилел хуралдарынга, профэвилелдериниң конференцияларынга, адырлар болгаш республикалар съездилеринге эвээш эвес чугаалаан. Отчёт-соңгулдалыг кампания үезинде тодаргай илергейлеттинген ол ажыл-херекчи, ботшүгүмчүлекчи хөөн чүгле быжыглаттынган эвес, харын ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң съездизинге чаа идигни алыр болза, эки болгаш ажыктыг болур ийик. (Адыш часкаашкыны).

Сорулга чүл дээрге, профэвилел организацияларының ажылын бөгүнгү хүнүн негелделеринге таарыштыр улам дүрген, шиитпирлиг эде тургузары болур. Профэвилелдери экономиктиг болгаш социал чаа айтырыглар-биле улам дидим ажылдап, эртемниң түңнелдеринге калбаа-биле даянып, боттарының активиниң мергежилин соксаал чок бедидер ужурлуг. Чаа чүүлдү эки, хандыр угаап билир, массалар-биле эң сырый харылзаалыг болур, кижилерже кичээнгей салыр, кижилерниң сагыш-сеткилин билир херек — бистиң үениң профэвилел ажылдакчызынга эргежок чугула чүүлдер ол-дур.

Хөгжүлдениң үе-чада бүрүзү бодунуң сорулгаларын көдүрер, оларны чаа утка-биле долдурар, оларны шиитпирлээрин чаа ёзу-биле көөр дээрзинге силерниң-биле каш удаа бүзүреп келген бис. Экономиканы ап көрүңер. Ооң хемчээлдери өскерилген. Күш-ажылдың бүдүжү өскерилген. Экономиктиг тургузуушкуннуң кол угланыышкыннары өскерилген. Интенсивтиг өзүлдениң угланыышкыннарынче экономиканы шилчидер, ону ёзулуг камналгалыг кылыр — ам күрүне органнарының-даа, ажыл-агый аппаратының-даа, профэвилелдериниң-даа ниити сорулгазы ындыг.

Ажылчын кижи бүрүзүнге чедер, партияның экономиктиг политиказының негелделерин аңаа чоок болгаш билдингир кылыр, чогум-на харын ол политика ооң амыдыралчы эрге-ажыктарынга тааржыр болгай, ынчангаш кижи бүрүзүнүң хүлээлгези— ол политиканың долу чедиишкинниг болурунга бодунуң инициативазы-биле, чогаадыкчы дилеп тывыышкыны-биле идиг бээр — он бирги беш чылда профэвилелдериниң эң чугула сорулгазы ол-дур деп чугаалап болур мен. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Тодаргай участок бүрүзүнге ажылды канчаар эки, улам ажыктыг кылдыр организастаарыл? Эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннери эреңгей эвес, харын тодаргай, ажылдаар чер бүрүзүнге таарыштыр канчаар ажыглаарыл? Бүдүрүлге бүрүзүнге, адыр бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын эң шыңгыы камнаар дээш чүнү база канчалдыр кылыр ужурлугул? Ол айтырыгларга харыыны чүгле администрация эвес, харын профэвилелдери база бээр ужурлуг. Профессионал эвилел бүрүзү, профэвилелиниң организация бүрүзү партияның айтыышкыннарын практиктиг ажыл-херектер кылдыр боттандырбышаан, кайгамчык тода болгаш ажыл-ишчи хөделири кончуг чугула. Таваарлаар үе-шак бисте чок. Ажылдаар херек, ажыл-херекти кылыр херек. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Он бирги беш чылдың ийиги чылынче кирипкен болгай бис. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарын төрээн, хан-дамырындан херээ кылдыр хүлээп алгаш, совет кижилер боттарының күштеринге быжыг бүзүрелдиг, шиитпирлээр апаар сорулгаларның парының-даа, өндүр улуун-даа тодаргай билгеш бурунгаар бар чоруур. Ол чорук чурттуң күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн тодарадып, хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң ак сеткилдиг ажылдаарын хандырып турар.

Боттарынга алган хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр чедиишкинниг күүседип, шалыпчы ёзу-биле, кыптыгыышкынныг ажылдап турар бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның коллективтеринге бөгүн ханы өөрүп четтиришкинни чугаалаар бүгү барымдаалыг бис. (Адыш часкаашкыны). Бо индирден чүве чугаалап тура, профэвилелдеринге база өөрүп четтиришкинниң сөстерин чугаалаарын күзээн ийик мен, эштер. Олар бистиң чедиишкиннеривиске болгаш чедип алыышкыннарывыска эң дорт, мырыңай шуут хамаарылгалыг.

Бисте муң-муң мурнакчылар болгаш мурнакчы бүдүрүлгелер бар. Чеченчидип чугаалаарга, олар баш удур кызымак шенелде хайгыылды чорудуп тургаш, чугула туруштарны ээлеп алганнар. Ынчалзажок тиилелгени чаңгыс чүгле хайгыылчылар чедип албазы билдингир болгай. Ындыг болганда ам бүгү фронтувус көдүрер, ниити шавар халдаашкынны калбартыр херек. Ынчангаш профэвилелдериниң туружу —күш-ажылдың шаап халдакчы армиязының бирги одуругларында-дыр. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Бүгү ажылчы чоннарның, бүгү улустуң эрге-ажыктарынга хамаарышкан амыдыралчы, хүн бүрүнүң айтырыгларын профэвилел съездилеринге кезээде көдүрүп келген. Бөгүн ындыг айтырыгларның бирээзи —аъш-чем айтырыы. Туруп турар бергелерниң дугайын партия биле чазак эки билир, оларны ажып эртеринге болдунар-ла аргалыг бүгү чүүлдерни кылып турар. Аъш-чем программазын СЭКП ТК-ның Пленумунге көөр деп турар, ол чугула айтырыгны алызынга чедир шиитпирлээриниң оруктарын ол программага тодарадыр. Ынчаарга көдээ ажыл-агыйда-даа, үлетпүрнүң ооң-биле холбаалыг адырларында-даа кылыр өйү келген чугула ажыл-херектер аажок хөй, ынчангаш аъш-чем продуктулары-биле хандырылганы экижидер дээш, ол ажылдарны кылыр болгаш харын доп-дораан кылып кириптер херек.

Бо талазы-биле профэвилелдери канчаар-даа аажок улуг күш үндүрүп ажылдаар ужурлуг. Оларның дорт ажыл-херээ — продукцияны кадагалаарын экижидеринче болгаш чидириглер-биле демиселче хөй-ниитиниң кичээнгейин хаара тудары болур. Совхозтарның болгаш колхозтарның

(Төнчүзү 2-ги арында).

ПАРТИЯНЫҢ ИДЕГЕЛДИГ ЧӨЛЕҢГИИЖИ

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ажыттынган

Бистиң чуртувуста профэвилелдери эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизмниң школазы апарган. Массаларның ортузунга партияның идегелдиг чөленгиижи болурун, социалистиг демократияның хөгжүлдезинге идепкейлиг идиг бээрин коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг херээнче ажылчы чоннарны хандыкшыдарын олар боттарының хүлээлгези болгаш сорулгазы кылдыр көрүп турар.

Совет профэвилелдериниң хөй талалыг, үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы сайзыраңгай социализмниң байдалдарында оларның ролю болгаш ужур-дузазы кайы хире бедип турарын тодаргай бадыткап турар. Боттарының XVII съездизинге профессионалдар эвилелдери дуржулга болгаш билиглер-биле бүгү талалыг чепсегленген, СЭКП-ниң болгаш ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр сырый каттышкан, моон соңгаар-даа партияның шынчы дузалакчылары болур холу шиитпирлиг уткаан. Профэвилелиниң ажылын март 16-да Москвада эгелээн дээди шуулганның кол кичээнгейинде — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр хөй-ниити организацияларының аразында эң массалыг бо организацияның ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарының оруктары.

Эртенгиниң 11 шак. Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков** оларны чыылганнар динмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле байыр чедирип уткаан.

ВЦСПС-тиң даргазы **С. А. Шалаев** ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ажыттынган деп чарлаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын эш Л. И. Брежневти баштадыр съездиниң хүндүлүг президиумунга чаңгыс эп-сеткилдиг, улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Бистиң съездивисте Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары олуржуп турар деп, ВЦСПС-тиң даргазы чугаалаан. Олар шуптузу профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарынга чаңгыс үн-биле соңгутканнар. Оратор динмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкынны боор турда, партияның болгаш улустуң шынчы оглу, амгы үениң шылгараңгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы Леонид Ильич Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге съездиниң делегаттарының болгаш аалчыларының өмүнээзинден чүректиң ханызындан байыр чедирген. Оратор ол ышкаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттарга, СЭКП ТК-ның секретарьларынга, өске-даа удуртукчуларга база байыр чедирген.

С. А. Шалаев совет профэвилелдериниң съездизиниң ажылынга киржири-биле 123 чурттан 131 делегация келгенин, олар 160 национал профтөптерни болгаш делегейниң 8 организацияларын төлээлеп турарын дыңнаткан. Ол ССРЭ-ниң профэвилелдериниң өмүнээзинден даштыкы өннүктерге, бүгү делегейниң ажылчын ангызының төлээлекчилеринге изиг байыр чедирген.

Совет профэвилелдери күш-ажыл кижилериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр бистиң үениң үндезин айтырыгларын шиитпирлээри дээш пролетаржы интернационализмниң болгаш өске чурттарның ажылчын ангызы болгаш порфэвилелдери-биле эп-сеткил каттыштырылгазының туруштарында чайгылыш чок туржуп келген болгаш моон-даа соңгаар быжыы-биле туржур дээрзин база катап бадыткап тур бис деп, ВЦСПС-тиң даргазы чугаалаан.

Делегаттар съездиниң удуртур органнарын— президиумну, секретариатты, редакция болгаш мандат комиссияларын соңгаан.

Съездиниң хүн айтырыглары болгаш ажылдаарының чурумун бадылаан. Дараазында айтырыгларны делегаттарның көөрү-биле киирген:

1. ВЦСПС-тиң ажылының дугайында отчёт болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдериниң сорулгалары.
2. Төп ревизия комиссиязының отчёдү.
3. Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелин соңгууру.
4. Төп ревизия комиссиязын соңгууру.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Л. И. Брежневке** сөс берген. Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары туруп келгеш, Леонид Ильичини динмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Кремльдиң Съездилер ордузунга чыылганнар эш Л. И. Брежневтиң «Күш-ажыл кижилериниң дугайында сагыш салыышкынны, бүдүрүлге дугайында сагыш салыышкынны — профэвилелдериниң кол кичээнгейинге» деп чугаазын аажок улуг кичээнгей-биле дыңнааннар. Ону динмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны хөй удаа үзе кирип турган.

Съезд ооң соонда хүн чурумунуң бирги чүүлүн көөрүнче кирипкен. «ВЦСПС-тиң ажылының дугайында отчёт болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдериниң сорулгалары» деп илеткелди ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев кылган.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизи ажылын бөгүн уламчылаар.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XVII СЪЕЗДИЗИНГЕ

Ленин болгаш Улустарның Найыралы орденнерлиг Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының өмүнээзинден ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарынга болгаш киржикчилеринге чүректиң ханызындан байыр чедирбишаан, ооң ажылының үре-түңнелдиг болурун күзеп тур бис.

Тываның профэвилелдери социалистиг чарышты калбаа-биле организастааш, ажылчы чоннарны он бирги беш чылдың бирги чылының даалгаларын чедиишкинниг күүседиринче мобилизастаан.

Профэвилелдериниң Тыва область чөвүлели ол хүлээлгелерниң чедиишкинниг күүсеттингенин сеткил ханыышкын-биле айыткап тур. 1980 чылдыы-биле деңнээрге, 1981 чылда национал орулга 3,2 хуу өскен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 2,3 хуу бедээн.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге эът, сүт, куш чуургазы болгаш дүк садарының планнарын чедиишкинниг күүсеткен. Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларының материал-техниктиг баазазы быжыккан. 1981 чылдың түңнелдери-биле Тес-Хем, Эрзин районнар, Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозу Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга тиилекчилер кылдыр санаткаш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткылаан.

Совет Тываның ажыл-ишчилери чаа беш чылдың ийиги чылынче бүгү-ниити патриотчу көдүрлүүшкүн-биле кирген. 1982 чылдың баштайгы кварталының планныг даалгаларын ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынарынга чедир күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң, «Водоканал» эргелелиниң, «Детский мир» магазинниң, Минусинск АТБ-зының чолаачыларының болгаш септекчилериниң 8 бригадаларының, 178 чолаачыларының, «Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелелинде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегады Е. С. Бизяеваның удурткан бригадазының коллективтериниң эгелээшкиннерин чер-ле болганда изиг чүүлдүгзүнүп деткээн болгаш калбаа-биле нептереэн. Дыка хөй күш-ажылчы коллективтер болгаш ажылчыннар оларның үлегер-чижээн эдерип ажылдап турар. Үстүнде адаттынган бүгү коллективтер болгаш ажылчыннар алган хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткеннер.

Тываның ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылының дугайында» доктаалын изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткуп хүлээп алган болгаш Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң 1982 чылдың апрель 17-де коммунистиг субботник эрттирер дугайында эгелээшкинин деткээннер.

Партияның область организациязының удуртулгазы-биле республиканың профэвилелдери ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ам-даа идепкейлиг киржир, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле болгаш оларның чогаадыкчы күштерин партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседиринче, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткуурунче мобилизастаар талазы-биле могаг чок ажылдаарын профэвилелдериниң область чөвүлели ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге бүзүредип тур.

Профэвилелдериниң Тыва область чөвүлели.

Эш М. К. Мендумени Улустарның Найыралы орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база алдан харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Михаил Клаевич **МЕНДУМЕНИ Улустарның Найыралы** орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Л. БРЕЖНЕВ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

Москва, Кремль.
1982 чылдың март 15.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Республиканың «Водоканал» эргелелиниң коллективи ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур квартал планын күүседир дугайында алган хүлээлгезин ажыл-херекке боттандырган.

Март 12-де байдал-биле алырга, бистиң эргелел арыг сугну дамчыдарының квартал планын 101,4 хуу, канализация суун төгерин 102,6 хуу күүсеткен.

Камналга чурумун сагыырын участок бүрүзүнде күштелдирген. Чыл эгезинден тура 30 муң квт-шак электри энергия камнап алдынган, пландан ажыр 500 рубльдиң арыг орулгазын кирип алган.

Н. УЛЬЯНОВА.

МОСКВА. ССРЭ-ниң ЭА-зының Бедик температура институдунуң (ИВТАН) эртемденнери бедик температуралыг чылыг техниказының, энергияны хуулдурарының аргаларының болгаш энергетиканың ниити айтырыгларының талазы-биле шинчилел ажылдарын чедиишкинниг чорудуп турарлар. Чүгле сөөлгү ийи чылдың иштинде ИВТАН-ның ажылдап кылганы 20 ажыг чүүлдерин үлетпүрде ажыглап турар ийикпе азы ажыглаарының кырында туруп турар. Ол бүгүнүң ниити экономиктиг ажыы 50 млн. хире рубль болур.

Энергияны магнитогидродинамиктиг (МГД) арга-биле ажылдап үндүрер улуг күштүг электри станцияларын шинчилээр, ажылдап кылыр болгаш совет энергетикага ажыглаар талазы-биле ол институттуң специалистериниң эң улуг шинчилел программазының доостур үе-чадазы 1981 чылда эгелээн. Ындыг станциялар оттулар чүүлдү 20-30 хуу камнап алырын хандырар болгаш соодукчу сугну чарыгдаарын дыка эвээжедир.

Делегейде энергияның чаа-чаа үндезиннерин дилеп турар. Кижи төрелгетенниң моон соңгаар хөгжүлдези чогум-на ооң-биле холбаалыг. Кедизинде баргаш, энергияның амгы дег эвес, катап тургузуушкуннуг үндезиннери улам-на камналгалыг, экономика талазы-биле ажыктыг болгаш бойдус чүүлдеринге хора чок болур деп специалистер санап турарлар.

ЧУРУКТА: улуг инженер Ю. И. Исаенков электроннуг херел дузазы-биле электри энергиязын дамчыдар аргазы шинчилээр херекселди эптеп тур.

В. ЯЦИНАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Национально-
краеведческий
отдел

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVII съездизи

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

профэвилел организацияларының продукцияны болбаазырадып кылырының чер-черде бүгү-ле аргаларын ажыглаарының айтырыгларын шыңгыы тургузуп, шиитпирлээр ужурлуг. Бүдүрүлге черлериниң дузалал ажыл-агыйлары-даа, хууда дузалал ажыл-агыйлары-даа профэвилелдериниң кичээнгейинден дашкаар артпас апаар. Аъш-чем херээнге хамаарышкан бүгү организацияларның болгаш ажылдакчыларның инициативазын, идепкейин калбак болдурары-биле профэвилелдери тодаргай оруктарны дилээр ужурлуг. Ол дугайында бодап көөрүн дилеп тур мен, эштер.

Мээң мааа чугаалаар бодааным өске бир айтырыг оон шуут өске түңнелге хамааржыр чүве. Күш-ажылды бригада аргазы-биле организастаарының болгаш идиг бээриниң чаа хевирлериниң дугайында чугаалап турарым ол. Ол аргалар бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырбышаан, партияның амгы үе-чадада экономиктиг стратегиязынга долузу-биле дүгжүп турар. Амгы беш чылда ындыг аргалар эң-не калбак нептереп турары билдингир болгай.

Чаңгыс аай наряд-биле ажылдап турар комплекстиг бригадалар шак-үени, күш-ажыл болгаш материалдыг курлавырларны дыка хөйнү камнап ап турар. Оларда сагылга-чурум быжыг, ажыл төлевири хөй, аныяк ажылчыннар мергежилге шалыпкыны-биле өөренип турарлар. Оларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедик болуп турары чугаажок. Чүгле чаңгыс фактыны көргүзейн. Оңгу беш чылдың төнчүзүнде бригада керээзи ёзугаар ажылдаар бригадаларда тудугжуларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү адырда ортумак деңнелден үштүң бири катап бедик болган. Ылгал дыка улуг дээрзин көрүп тур силер.

Эки организастаан, ажыктыг, угаанныг деп чугаалап болур кылдыр ажылдаар бригада — ажылчыннарның эргелеп башкарарынга чаңчыгарын хөгжүдериниң ёзулуг школазы, кандыг-даа чогаадыкчы инициативага дуржулга лабораториязы болур. Ындыг бригаданың кежигүннери бистиң үевисте дыка-ла эргежок чугула боор турар ындыг экономиктиг болгаш политиктиг-даа билиглерни ажыл-херек-биле, хүн бүрүнүң демниг ажылы-биле шиңгээдип ап турарлар. Ындыг бригадага бодунуң заводунуң ээзи, бодунуң чуртунуң ээзи деп чүвени медереп билир чорук херек кырында быжыгар. (Адыш часкаашкыны).

Ындыг бригадаларның экизин кымга-даа бүзүредип бадыткаан херээ чок ышкаш кылдыр сагындырар. Ындыгда болза бригада керээзиниң аргазын шуушпен ажыглап, чер-ле болганда нептеретпейн турар. Бригадаларның тарай бээр таварылгалары база бар. Херектиң ужуру чүдел?

Мурнакчы ажылчыннар ындыг бригаданы тургузарда күш-ажылчы даалганы бүгү хемчээли-биле, комплекстиг кылдыр чогуур хуусаазында болгаш шынарлыг күүседири дээш харыысалганы боттарынга алыр күзелдиин болгаш белениин илередир болгай. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйжы удуртукчулар бригаданың ажылдаарынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны хандырбас, харыысалгалыг болурунуң талазы-биле бодунуң үлүүн, болунга алыр чүткүлүн илеретпейн турарлар. Бүдүрүлгени организастаанында четпестер, хожудангай бодал база саадар чедирип турар. Бо бүгү бригада аргазының үндезинин — оон бот-орулга-чарылгалыг болурун сандарадып турар.

Моон алгаш көөрге, бот-орулга-чарылгалыг бригадага «ажык оруктуг» бээр дизе, ажыл-агый механизмин эде тургузарын үргүлчүлээри, материал-техниктиг хандырылганы экижидери, күш-ажылды планнаарында болгаш санаарында ёзу барымдаалаар чорукка удур демисежири эргежок чугула. Ынчангаш профэвилелдери — тус-тузунда боттарының адырларынга, боттарының участогунга — күш-ажылды организастаарының ол депшилгелиг хевирлериниң доктаамалчып, быжыгарынга идепкейлиг, чүткүлдүг киржир дээрзинге бүзүрээр мен. (Адыш часкаашкыны).

Ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдарынга профэвилелдериниң киржилгезиниң дугайында айтырыг бригадалар дугайында айтырыгдан-даа калбак болуру билдингир. Ажылчын кижиниң хууда эрге-ажыктарын бүдүрүлгениң болгаш бүгү ниитилелдиң эрге-ажыктары-биле канчаар холбаштырар эвил? Хол-биле кылыр ажылды канчап эң-не эвээш болдурарыл, бисте чогум артык эвес, өске участоктарга дыка херек боор турар «артык» кижилерни канчап хостап алырыл? Күш-ажыл-биле оон төлевириниң аразында холбааны канчаап эң-не дорт, чеже кылдыр болурул? Ол болгаш оон-даа өске айтырыгларга харыыны чүгле эртем төптери, эртемденнер бербес. Ол талазы-биле ажыл-херекке бүдүрүлге коллективтери, ажылчыннар хуралдары улуг салыышкынны киирер болгаш киирер ужурлуг-даа.

Амыдырал дуржулгазы бедик, практиктиг ажыл-кижинге тывынгыр кижилерни дыңнап, оларның санал-оналдарын чыыр, мөөңнээр херек. Ынчангаш бо талазы-биле ажылга, чогум-на харын профэвилелдери дузалаар ужурлуг. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! Ажылчы чоннарның амыдыралын экижидер дугайында сагыш салыышкын экономиканы хөгжүдериниң дугайында сагыш салыышкын-биле сырый харылзаалыг. Бүдүрүлгени чогуур-биле хөгжүтпейн тургаш, чаагай чоруктуң бедиирин хандырары болдунмас. Оон-биле чергелештир күш-ажылдың болгаш амыдырал-чуртталганың байдалдары эки болган тудум-на, бүдүрүлгениң хөгжүлдези база улам чедимишкиниг болур. Ол — амыдыралдың социалистиг хевириниң чугула чүүлү-дүр. Бистиң ниитилеливис улам бышкан тудум-на, ажылчы чоннарның хүн бүрүдеги негелде-херегледери — чурттаар чер, аъш-чем, хандырылга хевирлери, кадык камгалалы болгаш өөредилгеже, кижиниң чаагай чоруун-даа база сеткил-хөөнүн-даа тодарадып турар бүгү-ле чүүлдерже, улам улуг кичээнгей салыр апаар болгаш салыр-даа ужурлуг бис.

Мындыг айтырыг тургустунуп кээп болур: бүгү улустуң эрге-ажыктарын болгаш тура-соруун илергейлеп турар ажылчы чоннар күрүнезинге профэвилелдериниң ажыл-ишчилериниң эрге-ажыктарын болгаш эргелерин камгалаар сорулгазы амгы үеде херек чок апарбаан бе? Чок, ол ындыг эвес. Шын харын, бистиң профэвилелдеривисте ажыл-ишчини, капитал чурттарында ышкаш, күрүнеден, эт-хөреңги ээзинден камгалаар сорулга чок. Олар ону чамдык кижилерниң болгаш органнарның талазындан совет хоойлуларны хажыдарындан камгалап турар.

Эрге-хоойлу доктаадылгаларының, күш-ажыл хоойлужудулгазының янзы-бүрү хажыдыышкыннарынга профэвилелдери эптеш чок болур ужурлуг. Ынчалза-даа чүгле ол эвес. Ажылчын кижиниң эргелеринге халдаарының, чамдык удуртукчуларда ам-даа бар улуурганышкынның болгаш чүве тоовас чоруктуң кандыг-даа илерээшкиннери шуут-ла болдунмас байдалды тургузар кылдыр профэвилелдери ынчаар ажылдаар ужурлуг.

Профэвилелдери бюрократизм-биле база доктаамал демисежир ужурлуг. Ындыг кошкак байдал чамдык профэвилел ажылдакчыларында база бар чадавас диимзе, силер меңээ хомудавас боор силер, эштер.

Нарын болгаш хөй янзы айтырыглар шиитпирлээр ужурлуг организация — профэвилелдери оларга дүүшкен аппараттыг турар дээрзи билдингир. Оон-биле кады ол аппараттың ажылының дээштиини кол нуруузунда оон санындан эвес, а оон ажылын тургусканындан, ону организастаанының чаңгыс аай чурумнуундан, тодаргайындан хамааржыр дээрзи билдингир. Бо талазы-биле хамык чүве шуптузу-ла эки апарган деп санап болур бе? Хоржок боор.

Кол-ла чүве — профэвилел аппарадының ажылдакчылары саазыннар-биле эвээш, а кижилер-биле хөй ажылдаан турары чугула. Олар профэвилел активинге, профэвилелдиң идепкейлиг, шудургу, шимченгир кежигүннеринге улам быжыг даянып ужурлуг. (Адыш часкаашкыны). Өске сөстер-биле чугаалаарга, маңаа, бюрократизм-биле демиселге база социалистиг демократияны бүгү талалыг хөгжүдери тергиин эки арга болур. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Профэвилелдери күш-ажыл коллективтерин-даа, боду тус-кайлаң аажы-чаңныг, онзагай чүүлдерлиг кижи бүрүзүн-даа көрүп, билген турар ужурлуг. Совет характериниң эң эки талалары, совет кижиниң эң эки бүдүш-шынарлары эң-не долузу-биле ажыттынган турар шак-ла ындыг байдалды, ындыг социал-психологтуг, аажы-чаңның байдалын бүдүрүлгеге тургузар дээш, олар доктаамал сагыш салыр ужурлуглар. Ол дугайын бөгүн съездиге чугаалаары чугула боор.

Профэвилелдери, бистиң бүгү хөй-ниитивис-биле бир дөмей, бүгү-ле мурнакчы, депшилгелиг чүүлдү деткивишаан, ак сеткилдиг ажылдап турарларга хүндүткелди кижизидипшаан, оон-биле чергелештир арагачыларга, хол арты-биле карак чаап чүве кылырларга, үрей кылыкчыларга, чоннуң байлаан оорлап-самчыгдаарларга эптеш чок болур ужурлуг. Ындыг кижилер эвээш-даа болза, ажылчын кижиниң чаагай адын бужартадып турарлар. Оларны мораль-даа, материалдыг-даа тала-биле кезедип, хемчег алыр херек. Бистиң күш-ажыл хоойлужудулгавысты чедир кылып база сайзыраңгайжыдып тура, ол дугайын бодаза эки боор. (Адыш часкаашкыны).

Съезд делегаттары-биле база бир мындыг чүүлдү сүмележип көөр бодай-дыр мен. СЭКП ТК-га, мээң билип турарым-биле алырга ВЦСПС-ке база чуртталга бажыңнарын хуваарында, садыгны болгаш ниитиниң чемненилгезин организастаарында, кадык камгалалында четпестер дугайында эвээш эвес чагаалар кээп турар. Ажылдың бо участоктарын амгызындан элээн шыңгыы контрольга тургузар айтырыгны шиитпирлээри негеттинип келген.

Бисте улусчу контроль бар, хөй-ниити контролюнуң комиссиялары болгаш бөлүктери бар-дыр деп чугаалап болбайн харын. Шын, ол ындыг. Ынчалза-даа бодувустан айтырып көрээлем: бистиң контролёрларывыс үргүлчү-ле эки, дээштиг контрольдап турар бе? Ындыг эвес ышкаш. Ындыг турган болза, мээң девип чугаалааным чагаалар турбас ийик.

Ындыг болганда, контрольду, ылаңгыя кижилерниң хүн бүрүде херегледери-биле холбаалыг черлерде контрольду, ам-даа дээштиг, ужур эдерткен эвес кылдыр, арын-нүүр барымдаалавас кылдыр болдурары чугула-дыр. Профэвилелдерге ол дээрге канчаар-даа ажок политиктиг чугула болгаш ханы демократтыг ужур-утказыг сорулга-дыр.

Кижиниң амыдыралчы эрге-ажыктарынга чоок бүгү айтырыгларны шиитпирлээрде, профэвилелдери Совет эрге-чагырганың органнары-биле идепкейлиг кады ажылдаар ужурлуг. Ол ышкаш улус депутаттарының Советтери, оларның күүскомнары профэвилелдери-биле демнешпейн, ажыктыг ажылдап шыдавас. Оларның аразында кады ажылдажылганы бүгү деңнелдерге, оон иштинде үстүкү деңнелге база быжыглаар херек. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Профэвилелдериниң эргелерин болгаш харыысалгазын калбартыры, оларның ат-алдарын бедидери, оларның массалар-биле харылзааларын быжыглаары — социалистиг демократияны хөгжүдериниң эң чугула угланыышкыннарының бирээзи.

Хөй-ниити организация бүрүзү, чугаажок-ла, профэвилелдери база бодунуң хүлээлгелерин эң экизи-биле күүсетсин дээш, В. И. Ленинниң чугаалааны ышкаш массаларның канчаар чурттап, ону чүү дүвүредип турарын болур-ла шаа-биле долузу-биле илергейлеп турзун дээш, партия туржуп келген болгаш туржуп турар. Чогум харын-на оон ачызында партия болгаш күрүне бодунуң политиказынга чоннуң, бистиң ниитилелдиң бүгү кезектериниң тура-соруун болгаш эрге-ажыктарын улам долузу-биле барымдаалаар аргалыг болуп турар.

Партия профэвилелдерге бүрүнү-биле бүзүрээр, оон ажыл-чорудулгазын бедиир-биле үнелээр, организас талазы-биле бот-башкартынар чорууп хүндүлээр. Совет ниитилелдиң башкарыкчы күжү болур партия бодунуң алдар-хүндүзү-биле профэвилелдериниң өзээринге салдарын чедирип турар. Партия органнарының болгаш профэвилелдериниң эки, ажыл-херекчи кады ажылдажылгазы, экономика болгаш социал айтырыглары азы культура тургузуушкунну болгаш совет кижилериниң угаан-бодал хөгжүлдези дээш ышкаш эң нарын айтырыгларны чедимишкиниг шиитпирлээринге дузалап турар.

Социализмниң дайзыннары — буржуазияның идеологтары, реформистер, ревизионистер — профессионалдар эвилелдерин марксисчи-ленинчи партиядан хоорар дээш шагдан бээр оралдажып, профэвилелдерниң «кайы-даа талада чогунуң» дугайында теорияны бар шаа-биле дөгеп турарлар. Ол бөгүнүң артында профэвилелдерни буржуаз политиканың оруунче, ажылчын аңгының эрге-ажыктарын өскертириниң оруунче чайып аппаар деп оралдажыышкын бар.

Партия, күрүне, бистиң чуртувустуң профэвилелдери боттарының сорулгазын тус-тус күүсетпишаан, эптиг, демниг кады ажылдап турарлар. Ол демнежилгезинде, ол чаңгыс аай чорукта — коммунизмниң херээниң чедимишкиннериниң үндезини бар. Ол чаңгыс аай үүлени кым-даа чайгылдырып шыдавас! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Совет профэвилелдериниң делегейге ажыл-чорудулгазын бистиң партиявыс, бистиң улузувус бедиир-биле үнелеп турар. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш, тайбыңны быжыглаар дээш кылып чорудуп турар ажыл-херекти аңгы талазы-биле бистиң даштыкыда акы-дуңмаларывыс чепсүнүп хүлээп көрүп турар. Бистиң съездивисте киржип турар хөй саныг даштыкы аалчылар ону бадыткап турар. Оларга чүректиң ханызындан байыр чедирерин болгаш оларның хөй-хөй миллион күш-ажылчы кижилеринге чугула ажылынга чедимишкиннерни күзээрин чепшээреп көрүңер! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Бүгү чурттарның ажыл-ишчилериниң, оларның профессионалдар эвилелдериниң чаңгыс эптиг бистиң үевисте кажангызындан-даа артык чугула. Ниити эрге-ажыктар хөй, дыка хөй болдур ийин. Дайын айыылын узуткаар, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, чавырлыышкынны камгалап арттырар болгаш быжыглаар сонуургал бирги ээлчегде кирип турар. Профэвилелдериниң X делегей конгрези ону тодаргайы-биле көргүскен. Чаңгыс аай чорукче, аңгы болгаш антиимпериалисчи үндезинге эп-сеткил каттыштырылгазынче, дайын айыылынга удур, тайбыңны быжыглаар дээш күжениишкиннерни каттыштырарынче ёзуп орар чүткүлдү ол бадыткаан.

Делегей байдалының дугайында ниитизи-биле ам чугаалап көрейн. Ону нарын болгаш чидиг-дир дээр болза, арай эвээш боор. Делегей харылзааларының моон соңгаарғы хөгжүлдези дээш дүвүрээзинни ол болдуруп турар.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле хуралдың киржикчилери чурттарның Мадридке ужуражылгазын анаа чижек кылдыр көрүңер даан.

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле — ол конференцияның улустарга берген мандады болдур. Ындыр турбуже, АКШ-тың чазааның дээди дужаалдыг төлээлери болгаш НАТО-нуң чамдык чурттарының төлээлери (Вашингтоннуң ыйыдыышкыны-биле болбайн аан) Мадридче шуут өске — делегей байдалын шыдаар шаа-биле үрээр сорулгалыг келген. Польшаның иштики болуушкуннарын анаа чылдак кылдыр киирип алдылар. ПУР-нуң сейми болгаш чазаа база ПКАП-тың удуртулгазы бодунуң чуртунуң иштики айтырыгларын канчаар шиитпирлээр ужуралгул дээрзин НАТО блоктуң төлээлери айтып эгеледи. Совет Эвилелин болгаш социалистиг дем каттыжылганың өске-даа чурттарын нүгүлдеп база турдулар. Делегейде амгы үеде бар хаңның, эң кижизиг эвес ёзу-чурумнарны, боттарының чуртунга профэвилелдер болгаш өске-даа демократтыг организацияларның ажылдакчыларын шаажылаарын деткип турар чазактарның төлээлери «кижиниң эрге-ажыктарын камгалаар» дижип, ол дугайын арны безин кыспайн чулчуруп турарлар.

Польшаның херектери чүгле чылдак болган дээрзин ам база катаптаайн. Польшада социализмни кым-даа ойтур октап шыдавас. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны). Поляк контрреволюсчуларның даштыкыда кыткыкчылери ону база билип турар. Ниити байдалды улам чидиглендирбишаан, Барыын Европага хамаарыштыр АКШ-тың кара сагыштыг планнарын боттандырарын оон-биле чиңгедир сорулганы олар Мадридке салганнар. Ону чаа америк ракеталар салып үндүрер шөл кылдыр хуулдурарын күзеп турар. Месилдежиишкин үнер таварылгада харыы согугну бодунга хүлээп алыр чаңнык чайладыкчызы болдурарын бодап турар. А оон-биле кады Барыын Европаның социалистиг чурттар-биле чогуур экономиктиг харылзааларының хөгжүлдезинге улам шаптыктаарын күзеп турар. Чүл дээрге ол харылзаалар Вашингтонга шуут-ла таарышпас, чүге дээрге Барыын Европа АКШ-тың экономика талазы-биле кол адааннажыкчызы болгай.

Ындыг хөделиишкиннер Европага, харын чүгле Европага-даа эвес, чавырлыышкынның болгаш тайбың кады ажылдажылганың салым-чолунуң дугайында шыңгыы боданырынче албадап турар.

Мадрид — ол дээрге сөөлгү үениң чижектериниң чүгле чаңгызы ышкажыл. Ниитизи-биле делегей харылзаалары билдингир-ле илереп келген орук белдиринде келген деп чугаалап болур-дур.

Бир талазында — тайбыңны быжыглаарының болгаш бүгү күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдериниң оруу. Оларның тус бүрүзүнде хамаарышпас чоруун, эргелерин болгаш эрге-ажыктарын шыңгыы хүндүлээриниң үндезининге, иштики херектеринге холгаарлашпазының болгаш бүгү-ниити айыыл чок чорукту база бот-боттарынга бүзүрежирин быжыглаарынга демниг күжениишкиннериниң үндезининге кады ажылдажырының оруу. Ол орук Хельсинки чөвүлел хуралының документилеринде, ол ышкаш эрткен он чылдарның күрүнелер аразының хөй-хөй өске-даа документилеринде тода илереттинген. Ол ук он чылдарда улустар аразының — ылаңгыя Европаның улустарының практиктиг дуржулгазында база бадыткаттынган.

Өске талазында — «соок дайынның» болгаш ёзулуг дайынның безинге айыылдыг тендиишкиннин чаа тыптып келген талалакчыларының кижи төрелгетенни бар шаа-биле чыгап турар оруу-дур.

Олар күрүнелер аразынга харылзааларның чүс-чүс чылдарда тургустунуп келген эрге-хоойлу болгаш этика нормалары-чижектерин өскээр октаптарын, оларның хамаарышпас болгаш бот-догуннаан чоруун хүлээп көрбезин күзээр ийик. Олар бөмбүрзектиң бүгү диптеринге улуг-улуг девискээрлерни боттарының «амыдыралчы эрге-ажыктарының» зоналары кылдыр чарлавышаан, делегейниң политиктиг картазын эде чурууруп кызыдып турар. Олар чамдыктарны командылаар, өскелерни судтаар болгаш «кезедир» «эргени» боттарынга тыпсып ап турар. Оларга таарышпас чазактарны болгаш күрүнелерни экономиктиг болгаш политиктиг «буурадырының» планнарын ыят чокка ажыы-биле чарлап, амыдыралга бодаралдырып кызыдып турар. Кайы-бир чоннуң таварышканы бергедээшкиннерге кайгамчык дээн ыят чогу-биле өөрүүрлер. Чогумчалыг харылзажылгаларны болгаш чурттар аразынга садыглажыышкынны «хемчеглер-биле» база блокада-биле солуурун, холбаажылганы болгаш чугаалажыышкыннарны — боо-чепсектерни, ядролуг чепсекке чедир ажыглаарының доктаамал кыжанышы-биле солууруп кызыдып турар.

Бо бүгүнү көөрге, мырынай элдепсинчиг. Ынчангаш мындыг айтырыг чайгаар тургустунар: ол чижектиг политика чүү колдааныл — сарыыл чогу, делегей херектеринге дуржулгазының четпези бе, харыысалга чогу бе, азы ажыы-биле чугаалаарга, кижи төрелгетенниң салым-чолунга хамааржып турар эң шыңгыы айтырыгларны авантюрисчи ёзу-биле көрүп турары ол бе? Биске эвес, а АКШ-тың сураглыг буржуаа парлалгазының арыннарынга ындыг политиканы «политиктиг халапче угланыышкын» деп адаан. Ол тодарадыгны үндезинлел чок деп маргыжары берге.

Блокада болгаш «хемчеглер» дугайында. Совет Эвилели — күчүлүг экономикалыг болгаш байлак курлавырларлыг улуг чурт. А социалистиг дем каттыжылгазын бүрүнү-биле алыр болза — оон-даа артык. Ынчангаш бис канчап-даа чурттай бээр бис, анаа кым-даа чигзинмезин. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны). А Вашингтонну бодунуң эвилелчилери деп адап турар чурттарының хөй-хөйү боттарының хөгжүлдезинге даштыкы садыгдан улам улуг хамаарылгалыг болгай. Ынчангаш ап кээрге, чурттар аразының садыглажыышкынынга болгаш чогумчалыг экономиктиг харылзааларынга сарыыл чок халдаашкыннар кымның эрге-ажыктарынга когаралдыг болуп турары билдинмес.

Херек кырында байдалды билип чугаалаарга, делегей байдалын улам ынай чидиглендирери, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин улам күштелдирери, чурттар аразында чогумчалыг харылзааларны үзери кайы-даа улуска бичии-даа эки чүвени бербес. Оон иштинде америк-даа улуска ажыы чок деп чүве илдең. А бүгү кижи төрелгетенге эвээш эвес когаралды чедирип болур. Ынчангаш бистиң быжыы-биле бүзүреп турарывыс болза: ындыг угланыышкын улустарның деткимчезин албас болгаш кандыг-даа келир үези чок. Оон эгелекчилери ону дүрген билген тудум-на, ол бүгүдеге эки болур. (Адыш часкаашкыны).

Совет Эвилелинге хамаарыштыр алырга, бис болза быжыг тайбынче болгаш бүгү күрүнелерниң аразынга, оларның ниитилел тургузуундан болгаш политиктиг системазындан хамаарылга чокка, бот-боттарынга ажыктыг тайбың кады ажылдажылгаже угланыышкынны быжыг болгаш чайгылыш чокка тудуп турар бис. Ынчаарга бис болза Мадридте ужуражыышкынның киржикчилери, кажан ол бодунуң ажылын катап эгелей бээрге, ужуражыышкынның организастаанының кол эрге-ажыынче — Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларынче алызында кээп киргеп турарын күзеп турар болбайн аан бис. Ынчангаш бистиң дипти улустарынга дажок чугула Европага шериг талазы-биле чавырлыышкынны база чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле конференцияны чыылдырарынга орукту ажыдарын күзеп турар бис.

Эштер! АКШ-ка баштаткан НАТО блогунуң милитарисчи болгаш агрессчи политиказы бисти чурттуң камгаланыр аргазын чогуур деңнелге тургузарының хемчеглерин алырынче албадап турар. Ол — бөгүнгү делегейниң шыңгыы негелдези-дир, ынчангаш ол эвээш эвес хөреңгилерни бистиң тайбың тургузуушкунувустуң планнарынга когарал кылдыр чардыктырарын негеп турар болбайн аан. Ынчалза-даа бистиң улузувустуң, оон өңнүктериниң болгаш эвилелчилериниң айыыл чок чоруун хандырарынга эң-не чугулазындан ажыр ол сорулгаларга чаңгыс-даа рубльди артыкка чарыгдавайн турар болгаш чарыгдавас-даа бис деп, мен чаңгыс эвес удаа чугаалаар ужурлуг болган болгай мен. (Адыш часкаашкыны). Ынчаарга келир үе биске боо-чепсектиң оваазын кызыгаар чок мөөңнээри кылдыр эвес, а шериг талазы-биле удур туржуушкунуң деңнелин удур-дедир кызыраарының дугайын өске тала-биле сарыылдыг дугуржуп алыышкынны чедип алыры кылдыр билдинип, көстүп турар.

Моон-биле холбаштыр Европага ядролуг чепсекти кызырарының айтырыы онза кичээңгейни хаара тудуп турар болбайн аан. Амгы үеде ол делегейниң ракета-ядролуг дайынының өзүп турар кыжанышын чайладырының кол айтырыы деп чугаалап болур.

Бо айтырыг талазы-биле Совет Эвилелиниң боттуг болгаш ыраккыыл бодалдыг саналдары силерге билдингир болгай, эштер: Европада бар болгаш Европага санаан ийи таланың ядролуг арсеналын үш катап кызырарындан эгелээш, дипти ортумак ыраккыылдың болгаш тактиктиг ядролуг чепсектериниден бүрүн арыглаарынга чедер. Ол ышкаш Вашингтонда «нулевой вариант» деп дорамчылааны ышкаш адааны чүүлдү — чаңгыс талалап чепсээн дүжүрерин Совет Эвилелинден мелегейи-биле негээринге чагдынып алгаш, ол айтырыгларны шиитпирлээр туржук, шыңгыы чугаалажып көөрүнден безин америк тала быдап келгейн база билдингир болгай.

Ынчалза-даа бис талаларның деңг чоруунуң болгаш бир дөмей айыыл чок чоруунуң үндезининге сарыылдыг дугуржулгаларны чедип алырынга идегеливисти оскунмайн турар бис. Оон туржук — бис анаа сөс-биле-даа, ажыл-херек-биле-даа идиг берип турар бис.

Ийи таланың Европада ядролуг чепсектерин дыка кызырар дугайында чөптүг дугуржулганы чедип алырын чиңгедиринче чүткүкүшаан база чаагай үлегер-чижекти көргүзерин күзээш, **совет удуртулга ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак ыраккыылдың ядролуг чепсектерин сайгара тургузарынга чаңгыс талалыг чурум-биле мораторий кылыр деп шиитпир хүлээп алганының дугайын** ам силерге дыңнадып болур мен, эргим эштер. **Ында оон мурнунда тургустунган ындыг боо-чепсектерни сан болгаш шынар талазы-биле өстүрбес бис. СС-4 болгаш СС-5 дээр эрги ракеталарны эң-не чаа — С-20-лер-биле солууруп түр соксадыр дээн бис.**

Ол мораторий бир-ле болза, ортумак ыраккыылдың Европаже угландырган ядролуг чепсектериниң деңг эргеге болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарынга үндезилээш кызырар дугайында Каттышкан Штаттар-биле дугуржулганы чедип алгыжеге чедир, чок-ла болза, АКШ-тың удуртукчулары улустарның айыыл чок чоруун херексевейн, «Першинг-2» ракеталарны болгаш чалгыныыг ракеталарны Европага сайгара тургузарының практиктиг белеткелинче дөмей-ле шилчип кириптер болза, ол үеге чедир күштүг болур.

Оон ынай. Ийи таланың аразынга дугуржуушкунну мораторий чедип алдынганда чаагай тура-соруктуң илерели кылдыр келир үеде дугуржуушкунну кызырыышкынның күсели-биле Европага бодувустуң ядролуг чепсектеривистиң санын чаңгыс талалыг эвээжедиринге белен болур ийик бис дээрзин моон мурнунда-даа медеглеп келген бис. Тайбынче бистиң тура-соруувусту болгаш кайызы-даа талага таарышкан дугуржулганың болдунар аргалынынга бүзүрелививисти көргүзер чаа базымны кылыр деп шиитпирни ам база хүлээп алдывыс. **Бир эвес делегей байдалы база дагын чидиглеңи бербес чүве болза, Совет Эвилели бо чылын безин бодунуң ортумак ыраккыылдыг чогуур санныг ракеталарын бодунуң инициативазы-биле кызырар бодалдыг.**

Ол шиитпирлер дугайын чарлап тура, бис бүгү делегейниң улустары Совет Эвилелиниң илергейлээни тайбыңга ынак чоруун болгаш оон чаагай тура-соруун үнелеп көөр дээрзинге бүзүрелдиг бис. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны). Ол ышкаш бис чугаалажыышкыннар талазы-биле бистиң барыын талада партнёрларывыс анаа чаагай тура-сорук ёзузунуң боттуг базымнары-биле харыылаар боор деп идегеп турар бис.

Моон-биле кады дараазында чүүлдүң дугайын бүгү тодазы-биле сагындырарын бодувустуң хүлээлгевис кылдыр санап турар бис. Бир эвес АКШ-тың чазаа болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчилери, улустарның тайбынче тура-соруун тооп көрбейн, ССРЭ-ниң девискээринде объектилерге дээп шыдаар чүс-чүс америк ракеталарны Европага тургузарының талазы-биле боттарының планын боттандырып аптар болза, делегейге стратегтиг өске байдал тургустуна бээр ийик. Бистиң чуртувуска болгаш оон эвилелчилеринге Каттышкан Штаттарның талазындан боттуг немелде кыжаныг тыптып келир ийик. **Ол болза өске талазы, Каттышкан Штаттарның бодун, оон девискээрин кииршитир, шак-ла ындыг байдалга тургуза бээр хире, ындыг харыы хемчеглерни алырынче бисти албадай бээр ийик. Ол дугайын уттуп болбас ужурлуг.** (Адыш часкаашкыны).

Ол байдал болза **стратегтиг ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында дугуржулга айтырыының** тайбыңның салым-чолунга, делегейге ядролуг өрттүң кыжанышын бичеледиринге ужур-дузазының дугайын база катап сагындырып келир. Бо талазы-биле 1979 чылда ат салдынган керээни АКШ күштүг болдурарындан ойталааны билдингир болгай. Бо айтырыг талазы-биле оон ынай чугаалажыышкыннарны чорударын Вашингтон амга чедир база күзевейн турар. А айтырыг болза улам-на чидиг болгаш соңгаарладыышкын чок болуп бар чыдар.

Бирээде, Европага чаа ракеталарны сайгара тургузарының америк планнары ийи таланың стратегтиг чепсектериниң амгы үеде чедип алдынган балансызын моон соңгаарғы үеде баш удур чугаалаары берге уржуктарлыг кылдыр дүңдере октап болур турган ийик.

Ийиде, массалыг узуткаашкынның чепсектериниң чаа хевирлерин ажылдап кылыры (бир эвес ону керээлиг үндезиннерге соксатпас болза) кызыгаарлаашкын, кызырыышкын болгаш контроль дугайында ам-даа болдунуп болур ындыг дугуржулгаларның үндезинин чок кылып каап болур ийик.

Ынчангаш бис СБК талазы-биле чугаалажыышкыннарга артык шаптараазыннар тургуспазын болгаш олче чоокку үеде кирерин Каттышкан Штаттарның чазаан кыйгырып тур бис. **А оларны катап эгелээринге чедир ийи тала боттарынга боо-чепсектерни эндере бүдүреринге чаа орукту ажытпас, далайга болгаш чер кырынга тургузар ыраак ужудар чалгыныыг ракеталарны сайгара тургуспас деп хүлээлгени алырын саналдаар ийик бис.** (Адыш часкаашкыны).

Ниитизи-биле бис делегейде байдал күрүнелерниң бот-боттарынга удур турар ийи блогунуң талазындан оларның шериг ажыл-чорудулгазынга эң-не тыртым болурун негеп турар деп санап турар бис. Чижээ, **шериг-далай флоттарының хөделиишкиннерин деңге кызыгаарлаарының дугайында** дугуржуп алырынга бис белен ийик бис. **Чамдык талазы-биле алырга, ийи таланың ракета ап чоруур суг адааның хемелерин оларның амгы дайынчы хайгыылдаашкын чорудуп турар калбак девискээриңден үндүрүп болурун, оларның эжиндириишкинин кады дугуржуп алганы девискээрлери-биле кызыгаарланган турарын дугуржуп ап болур деп санап турар бис. Бүзүрежилгениң хемчеглерин далайларның болгаш океаннарның, ылаңгыя эң хөй шимчээшкиниг далай оруктарының девискээрлеринче калбартырының дугайында айтырыгны чугаалажырынга база белен ийик бис.**

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, делегей океанының аргалыг-ла болза эң улуг кезээ чоокку келир үеде тайбың зоназы апаарын деп саналдыг бис. (Адыш часкаашкыны).

Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыр болгаш делегейге чаа дайын айыылын чайладыр талазы-биле бистиң чаа саналдарывыс мындыг.

Ынчангаш, эштер, бистиң партиявыс болгаш Совет чазак чондан алган чагыын ак сеткилдиг күүседип, бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының, харын бүгү кижи төрелгетенниң быжыг тайбыңга, тайбың планетазы Черниң кырынга арыг дээр турзун дээш идегелин шынзыдар дээш бүгү чүүлдерни кылып турар-дыр. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Мээң чүве чугаалаар үем төнүп тур. Түңнелинде каш сөс. Бо чыл Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чыл оюнуң чылы.

Ол дээрге — бистиң эргим Төрээн чуртувустуң улуг байырлалы, улустарның найыралының байырлалы.

Ол дээрге — ленинчи национал политиканың тиилелгези. Моон-биле чергелештир ол болза түңнелдерни үндүрериниң, келир үеде сорулгаларны тодарадырының болгаш ылавылаарының эки үндезини болур. Алдарлыг юбилейге ужуражырынга белеткенип тура, боттарывыстың ажыл-херээвисти чаа ниитилелди тургузарының ленинчи программазы-биле катап-катап шүүштүрүп турар бис.

Партияның Төп Комитеди коммунистерни болгаш партия кежигүнү эвестерни, бүгү салгалдарның кижилерин, бүгү ажылчы чоннарны Совет Эвилелиниң 60 чылынга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга чаа-чаа чедимишкиннерлиг ужуражырынче кыйгырып турар. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Профэвилелдер бистиң хөй националдыг улуг күрүневистиң улам ынай хөгжүлдезинге, коммунизм тургузуушкунунга улам улуг рольду ойнаар дээрзинге бүзүрелди илергейлээрин чепшээреп көрүңер. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эргим өңнүктер, силерниң шуптуңарга, силерниң кижи бүрүзүнге күш-ажылга болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгаңарга улуг-улуг чедимишкиннерни, амыдыралыңарга аас-кежиин болгаш өөрүшкүнү күзеп тур мен. (Дииңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны. Шупту туруп келген. Съездиниң делегаттары «СЭКП-ге алдар!», «Ленинчи ТК делгерезин!», «Ура!» деп йөрээл салып турганнар).

Кызылдың чунар-бажыңнар болгаш хеп чуур черлер комбинады ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге алдар кылдыр эрткен айда 48 тонна хепти чуп, кургадып, базар планын 52 тонна кылдыр күүсеткен. Ол коллективте онаашкан ажыл-херээнге ак сеткилдиг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар ажылчыннар эвээш эвес. Ындыгларга аныяктарның дагдыныкчылары А. Ф. Крамаренко, Р. П. Шакирзанова, З. Т. Журавкова болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылчыннар (солагай таладан) А. Ф. Крамаренко, Л. А. Бочегурова, М. Д. Тонких, У. П. Осинцева, Р. П. Шакирзанова болгаш З. Т. Журавкова олар күш-ажылчы ээлчег соонда.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Хостуг республикаларның бузулбас эвилели

ССРЭ-ниң 60 чылынга лекцияларның, илеткелдерниң, беседаларның чижек тематиказы

ССРЭ-ниң 60 чылы — бүгү совет улустарының найыралының болгаш акы-дуңма чоруунуң байырлалы.

Күш-ажылдың болгаш тиилелгелерниң алдан чылдары.

ССРЭ-ни тургусканы — Улуг Октябрьның херээниң уламчылалы.

ССРЭ-ниң тургустунганы — ленинчи национал политиканың өндүр улуг тиилелгези.

В. И. Ленин — хөй националдыг Совет күрүнениң үндезилекчизи болгаш удуртукчузу.

ССРЭ — бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының социалистиг Ада-чурту.

Совет улус — кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилешкээ.

СЭКП — совет улустуң авангарды.

Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде.

Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, оон удуртулгазында.

Марксизм-ленинизмниң пролетаржы интернационализмниң чаартыкчы улуг күжү.

СЭКП — ленинчи интернационалистерниң партиязы.

СЭКП-ниң XXVI съездизи ССРЭ-ниң улустарының найыралын улам ыңай быжыглаарының дугайында.

Национал айтырыг талазы-биле ленинчи өөредигни СЭКП-ниң чогаадыкчы хөгжүткени.

Л. И. Брежнев Төрээн чурт, интернационализм болгаш улустарның найыралының дугайында.

ССРЭ Конституциязында национал политика талазы-биле ленинчи принциптер сиңниккен.

Сайзыраңгай социализм — ССРЭ-ниң бүгү улустарының төөгүлүг чаалап алыышкыны.

Совет ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви.

Бүрүне массаларның угаан-медерелдии-биле күштүг.

Ажылчын ангы — улустарның интернационалчы сырый каттыжыышкынының кол күжү.

Сайзыраңгай социализм үезинде национал харылзааларның хөгжүлдези.

ССРЭ-ниң 60 чылы — социалистиг интернационализмниң байырлалы.

ССРЭ-ниң улустарының найыралы — массаларның чогаадыкчы чоруунуң күчүлүг үнер дөзү.

ССРЭ-ниң нацияларының болгаш биче улустарының улам ыңай чоокшулажыышкыны.

Улус ажыл-агыйжы чаңгыс аай комплекс — ССРЭ-ниң улустарының найыралының материалдыг үндезини.

РСФСР — деӊ эргелиглерниң аразында бир дугаары.

Бистиң республикавыс XI беш чылда.

Москва — Совет Эвилелиниң найысылалы.

БАМ — бүгү улустуң тудуу.

Барыын Сибирь — Төрээн чуртка.

Кара эвес хөрзүннүг зонаны чаартыры — ССРЭ-ниң бүгү республикаларның херээ.

Бистиң коллектививис — хөй националдыг өндүр улуг акы-дуңмалыышкынның кезии.

Бистиң коллективтиң интернационалчы харылзаалары.

Ленинчи найырал-биле күштүг бис.

СЭКП-ниң социал политиказының бүгү-улусчу характери.

Чоннуң чаагай чоруунуң дугайында партияның сагыш салыышкыны.

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң эрге-ажыынга дээш.

Улам эки чурттаар дизе — улам хөй болгаш эки ажылдаар херек.

Совет эртемниң чедиишкиннери.

Национал культураның чечектелиишкини болгаш боттарындан байыжыышкыны.

Орус дыл — улустарның өндүр улуг акы-дуңма чоруунуң дылы.

Бис — совет улус бис.

Бистер — патриоттар, интернационалистер бис.

Социалистиг демократияның артык талалары.

Кижилерге кичээнгей — ажылдың ленинчи стилиниң чугула хевири.

Амыдыралдың социалистиг хевири — совет улустарының өндүр улуг чаалап алыышкыны.

Совет күрүне — ол дээрге ажылчы чоннарның эрге-чагыргазы.

Улус депутаттарының Советтери — ССРЭ-ниң политиктиг үндезини.

Совет профэвилелдери — ажылчы чоннарның салдарлыг массалыг организациязы.

Ленинчи комсомол — аныяктарның патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң школазы.

Совет Армия — улустарның найыралының шерии.

Социалистиг Төрээн чуртту камгалаары — ССРЭ-ниң хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези.

ССРЭ-ниң тургустунганының болгаш чедиишкиннериниң хөгжүлдезиниң делегей ужурдузазы.

Делегейниң социалистиг системазының хөгжүлдези.

Социализмниң акы-дуңма чурттарының кады ажылдажылгазы.

ССРЭ-ниң даштыкы политиказының тайбыңга ынакшылдыг, интернационалчы шынар-бүдүжү.

Амгы империализмниң улустарга удур утка-шынары.

80 чылдарның Тайбың программазы боттанышкында.

Империализмниң агрессчи чүткүлдеринге — шыңгыы буруу шавыышкын.

Капитализм үезинде национал чөрүлдээлерниң чидиглениишкини.

Совет Эвилели — улустарның тайбың, хамаарышпас чорук, социал депшилге дээш демиселинге идегелдиг даянгыыш.

Совет Эвилели — колониализмге, неоколониализмге болгаш расизмге удур чайгылыш чок демиселчи.

Национализм — империализмниң хоралакчы ажыл-чорудулгазының чепсээ.

Совет кижилерниң революсчу серемчилелин, оларның ангы талазы-биле медерелин бедидер.

Күш-ажыл кижизиниң өндүр чаагайы болгаш күчү-күштүү.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга салыышкынывысты көвүдедиил.

Аъш-чем айтырыын шиитпирлээри — бүгү улустуң сорулгазы.

Мал ажылы — шалыпчы фронт.

Долу күш-биле, ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаары — бистиң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгевис.

Чиг-этти, материалдарны, электроэнергияны, одаар чүүлдү камныг чарыгдаар.

Четпестер-биле шиитпирлиг демисежир, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар.

XI беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыштың тугун бедик тудаал.

1982 чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседиил.

Юбилейлиг чылдың хүн бүрүзүн чогаадыкчы, шалыпчы ажыл-биле демдеглээлиңер.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир бис!

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур!

БҮЗҮРЕЛДИГ БҮРҮКЕЙ

Оон-биле орукка ужураштывыс. Хол тутчуп, амыр-менди солушкаш: «Кайнаар баарың ол, Бүрүкей Дамбал-оолович» — деп, айтырдым. Пөс-биле машиназының довураан чоткулааш: — Арай далаш ийин. Алдыы-Ишкинде бир малчынның чаш хураганнары сырыңгылай берген дээр-дир. Ынаар мал эмчилери чедирерим ол-дур. Ажыл далаш ийин бо — дээш, оруун уламчылап чорупту.

«Сүт-Хөл» совхозтуң хоочун чолаачыларының бирээзи Бүрүкей Ооржак чолаачылаа-ла 22 чыл болган. Ол 1959 чылда Кызылдың автошколазын дооскаш, «Алдан-Маадырга» (ынчан колхоз турган) чолаачылап эгелээн. Чээрби ийи чыл дээрге кыска эвес үе-дир. Бо үениң дургузунда та чеже километрни эрткен. Та чеже тонна чүъкту сөөрткен! Ажыы-биле чугаалаарга, Сүт-Хөлдүң девискээринде оон чорбаан, четпээн черлери чок деп болур. Ишкиннерниң, Маңчүректиң бадыр-берт оруктарының аянын шиңгээдип алган. Ол черлерге машинаны канчаар башкарарынга пат-ла өөренип калган. Үр үеде чолаачылап келген болгаш оон арга-дуржулгазы улгаткан, техникага хумагалыг, эт-севиге энме-сеткелиг. Ынчангаш оон машиназы үргүлчү белен турар. Чүгле сөөлгү беш чылда безин «УАЗ-469» деп чиик машинаны билдилиг-биле башкарып, мал эмчилери болгаш мал ажылының өске-даа тускай эртемниглерин ыраккы-даа, чоокку-даа кодаңнарда малчыннарның турлагларынга чедирип турар. Мал оолдаашкынының, тарыышкынының сапаашкынының үезинде Ооржактың ажылы бачым апаар. Малчыннар кезип каш хондур чоруп каар. Малчыннарга эргежок чугула эм-таңныг эмчилерни олурткаш хантар. Ажылдап келген чылдарында чаңгыс-даа катап озал-ондак кылып көрбээн. Машиназы бодамчалыг, хумагалыг башкарып чоруур. Ынчангаш сөөлгү хонга ону: «Бүзүрелдиг Бүрүкей» дижир.

Эрткен чылын 100 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган. Хоочун чолаачы Бүрүкей Дамбал-ооловичиниң совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди каш катап өргектиг белектер-биле шаңнап келген.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

«Хоорайларга болгаш кодээ черлерге пассажирлерниң автомобиль транспортунуң ажылын организастаарын болгаш автобустарның соксаал чок чорууру экижидер».

(ССРЭ-ниң 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үе иштинде экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннары).

Чоокта чаа хоорайның төп оруктарының бирээзинде көстүп чоруп турар апарган ЛИАЗ-5256 дээр чаа пассажир автобузун (**чурукта**) москвачылар дыка сонуургап турарлар.

Ликиниң автобус заводунуң кылып үндүрер деп турары хоорайга ажыглаар ол улуг автобустар бөлүүнүң чаа машиназын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирин ёзугаар Львовта автобус кылыр талазы-биле бүгү-эвилелдиң конструктор-дуржулга институду чогаадып тургускан.

А. ШОГИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Советтер амыдыралы

ДУЗАЗЫ, ХАРЫЛЗААЗЫ ЭКИ

Бай-Даг кодээ Советиниң күүскому девискээринде «Чаа орук» совхозтуң кадының баш санын өстүрүп, оон продуктулуун бедидеринче улуг кичээнгейни угландырып келген. Ону ажыл-агыйның эрткен чылда көргүзүглери бадыткаар. Бүдүрүлгечи ол көргүзүглери дээш «Чаа орук» совхоз совхозтар аразында Бүгү-россия чарыжынга тиилекчи болган.

Кодээ Советтиң күүскому ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлежирин, сезоннуг ажылдарга совхозтуң ажыл-ишчилерин таарыштыр тургузарын чугулалап келген. Аңаа Советтиң доктаамал комиссияларының, депутаттар бөлүктериниң, суурда бот-башкарылгалыг хөй-нийти организацияларының киржилгези улуг. Мал кыштаглаашкыны — оларның кол кичээнгейинде. Кыштаг, кодан бүрүзүнде күүском кежигүннерин, хөй-нийти организацияларны, агитквартираларны быжыглаан. Чымыштыг иште хаара туттунган малчыннарның ажылынга дуза улуг. Ылаңгыя шеф дузазы эки. Малчыннарның амыдырал, садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглер алдынган.

Мал ажылында ажылдап турар депутаттар эвээш эвес. Оларның хөй кезии эки көргүзүглерлиг. Чижээ, район Советиниң депутады А. Б. Севилмаа хой ажылынга хөй чылдарда ажылдаан. Оон кодаңында төрүүр 386 хойнуң 335-и бо хүннерде төрээн. Депутаттың хоюнуң кыштап турары эки. Кодээ Советтиң депутаттары В. Отсур, А. Сагаачы оларның кодаңнарында кыштаглаашкын эки эртип турар. Совхозтуң № 2, 4 хойжу бригадаларының бригадирлери, кодээ Советтиң депутаттары К. Ынаадай, Б. Севилмаа олар бригадаларының ажылын билдилиг удуртуп турар. Ынчангаш чугула кампания мында организастыг эртип турар. Үстүнде депутаттарның кыжымак ажылы өскелерге үлегерлиг.

В. КУНГАА.
Эрзин район.

Кыштаглаашкын — шалыпчы иш

КИЧЭЭНГЕЙ КОШКАК

«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының хоочун хойжузу Биче-оол Дойбааевич Соянның ады районда хөй улуска билдингир. Ол мал ажылында ам 30 чыл ажыр ажылдап, совхозунга дыка хөй малды өстүрүп берген.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак хойжу өг-бүлениң эрес-шудургу ажылын бедии-биле үнелээн. Биче-оол Соянның хөрээн Ленинчи юбилей медалы, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп ээзэн каш херек демдектери каастап чоруур. Малчынның кадайы Таңмаа Соян Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан. А Биче-оол Дойбаевич Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны хүндүлүг аттың эдилекчизи.

Бо чылын оларның кодаңында төрүүр 351 хой кыштап турар. Амга дээр 280 хой төрээн, хураганнары бүрүн менди. Төрээн хойларның күш-деңгели-даа багай эвес. Бо юбилейлиг чылда хоочун хойжу төрүүр 100 хойдан-на 100 хураганы алыр, хойдан-на 1.7 кг. дүктү кыргыыр, 10 тонна сигенни белеткээр деп социалистиг хүлээлгени алган.

— Кыш эки, хар чуга-даа болза, малга одар чедишпестир. Оон кадында, эрткен чайгы күштүг кандаашкынның уржуундан ховуларда оът-сиген шоолуг үнмээн. Ынчалзажок бистиң даргаларывыс бо бүгүнү биле-тура-ла салбырның малчыннарынче мал чеми сөөртүрүн кончуг багай организастап турар — деп, Б. Соян чөптүг хомудап чугаалады. — Совхозтуң шаңында мал чеми бар. Ону сөөртүп чадап турарының кол-ла чылдагааны Хөнделең салбырда шимчээр чаңгыс-даа машина чогунда. Бар техника үрелип, сандая үнген. Кожавыс салбырлар Биживтиг-Хаяда, Аксы-Барлыкта кожуглуг тракторлар, чүък машиналары-даа хөй. Оларның чамдыызын биске дуза кадар кылдыр чорудуп болбас бе?

Салбырның профэвилел организациязы хойжулар аразында социалистиг чарышты, өске черлерде ышкаш, дээштиг организаставайн турар. Эки ажылдыг хоочун, аныяк-даа хойжулар хөй. Ындыгларга моральдыг, материалдыг, кандыг-даа деткимчени бербейн турар. Ол ышкаш совхоз малчыннарын оттулар ыяш, хөмүр-биле хандырбайн турарынга олар хомудап турар. Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладырының хемчеглерин ап чорудар үе келбээн бе?

В. ХОМУШКУ.
Барыын-Хемчик район.

АДАЗЫНЫҢ САЛГАКЧЫЗЫ

Кула аът мунгап, ишчек чүъктээн, даянгыыштыг кырган кадарып хүнээзи хойларын аалче киирип орган. Ол дээрге пенсионер Иван Чылгаарович Борбак-оол-дур. Оон совхозунга киирген үлүү улуг. 1953 чылга чедир склад эргелекчилеп, садыглап, өске-даа ажылдарны кылып келген. Оон соонда ол колхозка сарлык кадарар күзелин илереткеш, 1965 чылдан бээр малчыннааш, пенсияже үнген.

Ажылдап келген үезинде ол шалыпчыларның одуруундан дүшпейн мактадып, «Хүндүлелдиг Демдээ» орден болгаш Ленинчи юбилейлиг медаль-биле шаңнаткыдаан. Бо хүннерде ол уруу Марита Борбак-оол сугда дузалакчы кадарчылап турар. Хойларны кандыг черлерге одарладырын, деңгели кошкактарны канчаар ажаарын уруунга үргүлчү сүмелеп келген.

М. Борбак-оол чажыындан тура малга өөренген болгаш бо ажылга дыка чаңчыккан. Комсомолчу кыс шимченгир, бежээн-биле совхозтуң тускай эртемниглериниң хүндүткелин чедип алган. Оон кодаңында 330 төрүүр хой бар. Бо хүннерде оларның деп кезии оолдапкан. Ол Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозунуң № 3 хойжу бригадазының аныяк малчыннарының бирээзи. ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулганы салган, шалыпчы ээу-биле ажылдап турар.

У. ИРГИТ.
Мөңгүн-Тайга район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ДЕЛЕГЕЙ ЯРМАРКАЗЫ

ЛЕЙПЦИГ. (СЭТА-ның корр. В. Смелов, А. Тюпаев). ГДР-ниң эң улуг индустриалдыг болгаш садыг төптериниң бирээзи — Лейпцигте делегейниң чаңчылчаан часкы ярмарказы ажылдап эгелээн, бо дээрге бүгү диңгериң барык 60 чурттарының чугула садыг шуулганы болгаш эң чаа эртем-техниктиг чедиишкиннерниң ат-алдарлыг көрүлдези-дир. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. К. Антонов баштаан Совет чазак делегациязы ону ажыдарынга чораан.

Социалистиг экономиканың калбак аргаларын ярмарканың ээзи — ГДР Лейпцигте көргүзүп турар. 4200 бүдүрүлгениң кылыгларын ол мында делгээн. ССРЭ-ниң делгээн чүүлдери 12 муң дөрбелчин метр шөлдүг ээлээн. Ону Совет Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан. Эвилелдешкен совет республикаларның чедиишкиннерин бо удаада Грузин ССР-ниң чижээнден көргүскен. Совет павильонда бот-тускайлаң бөлүктү аңаа берген.

Делегейге кооперастаашкынның болгаш күш-ажыл хуваалдазының дээштииниң база калбак аргаларлыының дугайын бүгү социалистиг чурттарның делгээн чүүлдери тоожуп турар. Үлетпүрнүң янзы-бүрү адырларының кылыгларының делгеттинген үлегер хевирлери социалистиг экономиктиг интеграция бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш шынарын бедидериниң ам шиитпирлиг факторларының бирээзи болуп турарын бадыткап турар. Кампучия Улус Республика Лейпциг ярмарказынга бир дугаарында киржип турар. Оон стенддери экономикада чааргылгаларының, чурттуң катап тургузуушкунунуң чедиишкиннериниң дугайын чугаалап турар.

Социалистиг болгаш хөгжүп орар чурттар-биле кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы база садыглажыышкынны калбартырынга сонуургалды кол-кол капиталистиг күрүнелерниң эң улуг дээн концерннериниң болгаш садыг-үлетпүр каттыжыышкыннарының ярмаркада калбак киржилгези бадыткап турар.

Делегейниң Лейпциг ярмарказы — чүгле экономиктиг чедиишкиннерниң көрүнчүү эвес, харын дуржулганы калбак болгаш үре-түңнелдиг солчурунуң, ажыл-херекчи харылзааларны доктаадып тургузарының база чери-дир. Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг чугула айтырыглар, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң кады ажылдажылгазын ханыладырының айтырыглары дугайты Лейпцигке болур 200 ажыг конференциялар болгаш шуулганнар ол сорулгага бараан болур.

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУН

КАБУЛ. (СЭТА-ның корр. Р. Мусин). Демократтыг Афганистанның найысылалы Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының болгаш бүгү афган улустуң амыдыралынга төөгүлүг улуг болуушкунның чери болган. Партияның чиигине шугумун, стратегиязын болгаш Афганистанның революстуг чаартылгазы дээш демиселдиң тактиказын тодарадыр дээш 1978 чылдың апрель революциязының соонда партияның эң эки төлээлекчилери АУДП-ниң нийти национал конференциязынга бир-ле дугаарында ол хүн чыылган.

Афган найысылалдың эң улуг залынга — Кабулдуң Политехниктиг институдунга — Афганистанның ажылчын ангызының болгаш бүгү ажылчы чоннарының алдан ажыг муң кежигүннүг авангардын төлээлээн конференция делегаттары чыглып келген. Уездерниң, районнарның, хоорайларның, округтарның парт-конференцияларынга соңгуттурган 841 делегаттың аразынга — ажылчын ангының, тараачыннарның, интеллигенцияның, шериг албанныгларының, чоннуң бүгү кезектериниң, чурттуң бүгү нацияларының, биче буурай улустарының болгаш аймактарының төлээлекчилери чораан.

АУДП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң болгаш секретарьларының зал дыңмыттыг алыш часкаашкыны-биле уткаан. АУДП ТК-ның Чиигине секретары Бабрак Кармаль чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан. Хосталгага ынак афган улустуң, оон кежикчелдүг келир үези дээш демиселге амы-тынын берген эң эки оолдарының болгаш кыстарының тураскаалын сактып ёзулаан. Акы-дуңмалышкы революстуг партиялардан хөй санныг байырлыг чагаалар келгенин эш Б. Кармаль делегаттарга дыңнаткан. АУДП-ниң ниити национал конференциязының делегаттарынга СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазын ол номчаан. Конференция ажыттынганын чарлаан. Делегаттар туруп келгеш, «Интернационалды» бир деминг ырлаан.

Конференцияның удуртур органнарын соңгааның соонда хүн чурумун бадылаан. АУДП-ниң ажыл-чорудулгазының программазының телевилелиниң база партияны быжыглаар болгаш чон-биле оон харылзааларын күштелдирер талазы-биле партияның сорулгаларының дугайында; АУДП-ниң уставынга немелделер болгаш эдилгелер киирер дугайында айтырыгларны конференция чугаалашкан. Хүн чурумунуң бирги айтырыының талазы-биле илеткелди АУДП ТК-ның Чиигине секретары Бабрак Кармаль кылган.

БАРЫЫН ЧҮКТҮҢ ЭКОНОМИКТИГ БЕРГЕЛЕРИ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Барыын чүктүң экономиктиг улуг бергелери өзүп уламчылавышаан. 1981 чылда Европаның экономиктиг байдалының мында парлаттынган доңчулалындан ындыг түңнелди кылза чогуур. КНО-нуң Европа талазы-биле экономиктиг комиссиязы ону белеткээн.

Документиден илереп турары-биле алырга, Барыын Европаның 13 чурттарының алдызынга бүдүрүүшкүн дениели куруулаан. Италияга болгаш Австрияга өзүлде шуут болбаан. Францияга, Норвегияга болгаш Швейцарияга бүдүрүүшкүн хемчээлиниң мырынай шоолуг эвес — 0,4-тен 1 хуу чедир улгадыышкыны болган. Чылдың түңнелдери ажылы чок кижилерниң баш удур бодап турганындан дора болган деп, доңчулалда демдеглээн.

Ажыл чоктарның өзүлдезиниң чылда өртумак темпилери 1980 чылда 5,3 хуу турганындан 1981 чылда 7,1 хуу чедир бедээн. Ажыл чоктадыышкынының деңнели Бельгияга, Италияга, Англияга кедергей бедик болган. КНО-нуң Европа талазы-биле экономиктиг комиссиязының баш удур бодап турары-биле алырга, Барыын Европага ажыл чоктарының өзүлдезиниң темпилери 1982 чылда 8 хуу чедир улгадыр. Капиталистиг бүгү чурттарда күш-ажыл бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпилериниң кызырлыышкынын доңчулал авторларының оңаа дүвүрээзинин хайныктырып турар.

Аъш-чемниң болгаш херэглелдиң өске-даа барааннарының өртектериниң өзүлдезинге шинчилел доңчулалда кичээнгейни угландырган. 1980—1981 чылдарда Барыын Европага ол өртектер 11,5 хуу аартаан.

КОНСУЛЬТАТИВТИГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ПРАГА. (СЭТА). Боо-чепсекти эндере бүдүреринге удур демиселге делегейниң бурунгаар депшилгелиг хөй-ниитизиниң күжүн углап башкарарының, КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга белеткел дугайында айтырыгларны делегейниң демократтыг организацияларының төлээлекчилериниң ЧССР-ниң найысылалынга болган консультативтиг ужуражыышкынынга чугаалажып көрген.

Ол ужуражыышкынга Профэвилелдериниң бүгү-делегей федерациязының, Тайбыңның бүгү-делегей Чөвүлелиниң, Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының, Журналистерниң бүгү-делегей организациязының, Христиан тайбың конференциязының төлээлекчилери киришкен.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң болгаш оларның эвилелчилериниң дүшкүүрлүг чорукту улам улгаттырып, боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам күштелдирип турарын ужуражыышкынның киржикчилери ханы дүвүрээзин-биле демдеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга Женевага чыылдырар белеткел конференциязын чедиишкинниг эртиреринге бүгү талазы-биле идиг кылырының дугайында шиитпирни ужуражыышкынга хүлээп алган.

БЕДИК ИДЕПКЕЙ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге уткуштур социалистиг чарыш вьетнам ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейин, партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс эвин тодаргай көргүскен деп, съезд мурнунуң социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында ВКП ТК-ның Секретариадының Ханойда парлаттынган дыңнадыында чугаалаан.

Ажылчын ангы болгаш тараачыннар коммунистерниң дээди шуулганын социалистиг чарышка тодаргай чедиишкиннер-биле уткуур деп кыйгырыгга изиг-биле каттышкан, экономиканы улам ыңай хөгжүдер талазы-биле ВКП-ниң болгаш республиканың чазааның хемчеглерин сорук кириишкин-биле деткээн деп, документиде демдеглээн.

Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери улуг чедиишкиннерни чедип алган. 1981 чылда аъш-чем культураларының чыылдазы эң бедик деңнелге четти, риске чижеглеп санаарга, 15 миллион тонна болган. Эът бүдүрери болгаш балык тудары дыка өскен. Ынчангаш аъш-чем айтырыын шиитпирлээринге көскү базым кылдынган.

Күрүнениң үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери, үүрмек болгаш ус-тывыш үлетпүрүнүң ажылдакчылары чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимээшкинин калбарткаш, чер-черниң чиг-этин, иштики курлавырларны ажыглап тура, бүдүрүлгениң чаа кодурлуушкунун чедип алган, ылаңгыя чоннуң херэглел бараанарын болгаш кодээге үлетпүр продукциязын бүдүрерин онза көвүдеткен.

Х. АСАДТЫҢ чугаазы

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия Араб Республиканың национал байырлалы — Революцияның хүнүнге хоорбашкан массалыг митингиге Сирияның президентизи Хафез Асад чүве чугаалаан. «Акы-дуңма мусульманнар» дээр кедергей барыын үзелдиг организацияның алгуруну үүлгедиглерин президент шыңгыы буруу шапкан.

«Акы-дуңма мусульманнар» дээр организацияның дээрбечилери шажын-чүдүлгелиг ловуннер-биле чагдынып алгаш, чонга удур кем-буруулуг үүлгедиглерни кылып, херек кырында американ империализминиң болгаш Израиль экспансиячыларының шпионнары болуп турар дээрзин президент демдеглээн.

«Шынга» харыылар

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң удуртулгазы 1981 чылдың ноябрь 14-те «Шын» солунга парлаттынган «Кара сагыш» деп эгелиг суд очерингиң чугаалажып көргеш, мында бижиттинген фактыларга болгаш айтырыгларга хамаарыштыр чогуур хемчеглерни алган.

Боо-чепсектиг халдаашкын кылган оор-хулиганнардан ниитиниң малын камгалаарынга боттарының эрес-турушкак чорууну көргүскен мал сүрүкчүлерин шаңнап мактаарын Эрзин районнуң кодээ ажыл-агый эргелелинге болгаш «Нарын» совхозтуң администрациязынга министерство дааскан.

И. ЛАВРИНЕНКО.
Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министри.

* * *

Эрзин райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелели болгаш «Нарын» совхозтуң удуртулгазы чугаалажып көргеш, дыңнатканы болза:

Ында көрдүнген айтырыглардан чогуур түңнелди үндүрүп, моон соңгаар Кызылдың эът комбинадынче база семиртилге совхозтарынче сүрүп чедирер малдың камгалал-кадагалалын күштелдирер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чоруткан.

«Нарын» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди ниитиниң малын дерзии оорлардан камгалап турган, амы-тынындан чарылган сүрүкчү Д. Чылбакайның өскүс арткан уруглары пенсия дузаламчызы тыпсып, оон өг-бүлезинге өске-даа дузаны чедирген. Школачы уругларны күрүне хандырылгазынга кииргек.

Сүрген малын оорлардан камгалаарынга боттарының херээжок турушкак чорууну көргүскен Н. Идам, С. Дүдүн оларны шаңнаан.

И. БЕГЗИ.
Эрзин райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги.

М. ДҮГЕР.
«Нарын» совхозтуң директору.

Д. ЧООДУ.
«Нарын» совхозтуң партком секретары.

Янзы-бүрү медээлер

КЕЛИР ҮЕНИҢ БАШКЫЛАРЫНГА

Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге солун экскурсиялардан аңгыда ужуражылгалар бо-ла эртер. Чоокта чаа аңаа Тываның хоочун башкылары — РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Сат Шаңгыр-ооловна САТ база Мария Ивановна ТЕРЕХОВА олар-биле Кызылдың педагогика институдунуң белеткел салбырының дыңнакчылары ужурашкан.

Хоочуннар амгы үеде пенсияда-даа болза, хөй чылдар дургузунда ажылдап эрттирген байлак арга-дуржулгазындан ажыктыг, солун арга-сүмелерни келир үениң башкыларынга катканнар.

Мария Ивановна Терехова Тывага өскен, тыва дылды эки билир, оон башкы стажы 45 чыл, чүгле уругларны өөредиринден аңгыда, эртем-билигге, культурага тыва чонну өөредип, чаңчыктырып келген. Сат Шаңгыр-ооловна хөй чылдарда башкылап, республиканың улус өөредилге хөрээнге төлептиг-биле бараан боор келген.

Төрээн чуртунга бердинген, төлептиг хамаатыларны өөредип, кижизидер херек белен эвес иш, ону чүгле мергежилинге ханы бердинген, кызымак чүткүлдүг, эртем-билиглиг кижилер кылып шыдаар дээрзин ол ужуражылгага келгеннер билип алганнар.

Д. САЛЧАК.

СОНУУРГАДЫВЫС

Хөглүг, солун программалыг «Аян» ансамбль ырам булуңнарның бирээзи «Тере-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилеринге оюн көргүзүп чораан.

Ырак-узакта ажылдап турар малчыннарны база совхоз төвүнге чыып эккелгеш, концерт көргүскен. Ыр, танцыны чыылганнар улуг сонуургал-биле хүлээп алганнар. Ылаңгыя артистер Михаил Айыыжының ырлаарын, Кайгал-оол Ховалыгның сыгыт, хөөмейин, концерттиң башкарыкчызы Демир-оол Кежиктигниң күүселделерин сонуургавас арга чок.

Сөөлгү концертке совхозтуң ажыл-ишчилери-биле ужурашкан болгаш совхоз директору Н. С. Очур аныяк коллективке улуг чедиишкиннерни күзеп, байыр чедирген.

Н. ДОРЖУ.

Кызыл район.

АГИТКВАРТИРАЛАР АРАЗЫНГА

Ак-Туруг суурга агитквартиралар аразынга концерттер болуп эртип турар. Эң солун программаны «Херел» агитквартираның чурттакчылары бараалгаткан.

Олар көрүлдеге хынамчалыг белеткенгеннер. Ойнакчыларның идик-хеви чараш, көрүштүг. «Ак-Туруг» совхозтуң директору Чигжит Чараш-оолдуң хөөмей, сыгыды, Культура бажыңының директору Юрий Очур-оолдуң хомуска ойнаары дыңнаксанчыг. Бир чамдык өг-бүлелер концертке уруглары-биле кады киришкени солун болган.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

КЫШТЫ ҮДЭЭН

Хайыракан суурнуң чурттакчылары чылдың-на кышты, шаандагы тыва шагааны эрттирери ышкаш, үдээри чаңчыл апарган. Чоокта чаа база-ла суурнуң чону шупту чыгыы чыглып келгеш, кыш үделгезин эрттирген.

Аңаа суурнуң агитквартираларының аразынга баг кагарының, кажык адарының, тывызык тыварының, дагдаачыңгылаарының болгаш өске-даа янзы-бүрү тыва оюннарның маргылдаазы болган.

Кыш үделгезиниң ол байырлалынга янзы-бүрү тыва чемнерниң делгелгезин база кылган. Аңаа далган, тараа, боова, боорлак, чокпек, саржаг, манчы, хуужуур дээш чок-ла чем чок болган. Кежээ бир кудумчунуң чурттакчыларының концертин чон сонуургап көрген.

А. БАЗЫР-ТАРАА.

Улуг-Хем район.

ЧАШТАРНЫҢ КАДЫКШЫЛЫ— БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

Совет кижилерниң, ылаңгыя чаштарның кадыкшылы дээш партия болгаш чазактың сагыш салыышкынының база бир бадыткалы болур СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруп улам ынай көдүрер дугайында» доктаалын хүлээп алгандан бээр чартык чыл хире үе эрткен. Школачыларның күш-дамыр кижизидилгезиниң дугайында ССРЭ-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы Ф. Е. ШТЫКАЛО СЭТА-ның корреспондентизинге мынчаар чугаалаан:

—Чаштарның болгаш өөренип турар аныяктарның күш-дамыр кижизидилгезин экижидер талазы-биле кол угланыышкыннарны тодарадкан ССРЭ-ниң чырыдыышкын министриниң дужаалын ёзугаар школачыларның болгаш улус өөредилге органнарының ажылынга чамдык хемчеглер ажылдап кылдынган. Оон-биле чергелештир күш-культурага хамаарышкан чамдык чөптүг эвес четпестерни эдер талазы-биле негелделер база кирген.

— Школачыларның күш-дамыр кижизидилгезинде амдаа четпестер барының ужуру чүдел?

— Оларның бирээзи — өөредилге чорудулгазының планын чедир тургуспайн турарында. Школачыларның күш-дамыр белеткелин чогуур деңнелинге чедирер дээн сорулга дыка хөй школаларда күүсеттинмейн турар. Ук кичээлдиң ажыктыы чүгле башкының мергежилинден эвес, школа иштинге контрольдан, улус өөредилге килдизиниң удуртулгазындан база хамааржыр болдур ийин. Кичээлдерниң шоолуг түңнел чогу амгы үеде ажыглаттынып турар программавыста база бар. Өөредилге программазын эде көөр талазы-биле ажылды амгы үеде ССРЭ-ниң ПЭА-зының чаштарның болгаш элээдилерниң физиологиязының эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары боттандырып турар.

Кичээлдер эгелээр мурнунда гимнастика, шимчеңгир оюннар болгаш чапсар үезинде сула шимчээшкиннер, школаларга ай санында албан эрттирер кадыкшыл болгаш спорт хүннери дээн ышкаш күш-культура-кадыкшыл хемчеглеринче кол кичээнгей салдынган. Аңаа онзагай чүүлдер-даа, артык чарыгдалдар-даа негеттинмес.

Күш-культура-кадыкшыл хемчеглеринге узаткан хүннүң бөлүктеринге күш-культура кичээлдери база кол черни ээлээр. Дыка хөй школаларда ындыг бөлүктерниң кижизидикчи башкылары ол кичээлдерни эрттирип билбези хомуданчыг. Күш-культура башкылары аңаа улуг дузаны көргүзер ужурлуг. Класстан дашкаар спорт-массалыг ажылдарны бүгү тала-биле экижидерин чедип алыр ужурлуг бис. Школа бүрүзүнге күш-культураның бөлгүмнери, уругларның спорт школаларынга күш-дамыр белеткелиниң бөлүктери. ГТО комплекизи дужаарынга белеткел бөлүктери ажылдап, уругларның «Идегелдиң старттары» деп оюнунуң программазын ёзугаар массалыг маргылдааларын бүгү класстарга эрттирер талазы-биле тодаргай хемчеглерни Чырыдыышкын министерствозу ажылдап кылган.

Статистика медээлерин ёзугаар алырга, чуртта 21 миллион школачы, азы 57.7 хуузу спорт секцияларында, ГТО бөлүктеринде, ниити күш-дамыр белеткелинде хаара туттунган. РСФСР-де, Литвада, Латвияда, Белоруссияда, Украинада бо ажылдар элээн чедиишкинниг чоруп турар. Азербайджанда, Киргизияда, Таджикистанда, Туркменияда школачыларның чүгле үштүң бир кезии мындыг кичээлдерже хаара туттунган. Оон чылдагааны чүдел? Ол дээрге, школалар директорларының талазындан кичээнгей чок чорук-тур.

Бо ажылды кедээ школаларга организастаары чугула. Ол талазы-биле Белград областың удуртулгазы байлак. Сөөлгү чылдар дургузунда областың узаткан хүннүг школалары өскелерге үлегер апарган. Ында уругларның 16 спорт школалары өске кедээ черлерде 57 филиалдарлыг. Оон уламындан спорт-биле өниктежип турар школачыларның саны ийи катап өскен. Белгородчуларның кол чедиишкини чүдел дээрге, башкылар-даа, улус өөредилге килдизиниң ажылдакчылары-даа спорт болгаш өске-даа организациялар-биле эң-не быжыг харылзаалыг ажылдап турарында, оларның харылзаазын партия, совет органнар деткип турар.

Массалыг ажылдарның түңнелдерин көргүзер бир кол чүүл— ГТО-нуң бүгү-эвилел комплекизи болур. Эрткен чылдың түңнели-биле РСФСР-ниң, Украинаның, Грузияның, Литваның, Латвияның, Эстонияның демдеглеп болур. Шериг баар оолдарның 75—80 хуузу ГТО нормазын дужааган болза, ону ажырбас деп санаары чаңчылчаан. Херек кырында ындыг эвес болдур ийин. Шупту дужаар ужурлуг.

— Спорттуң чаа хевирлериниң сайзырадыр талазы-биле байдал кандыгыл? Ылаңгыя эштиринге өөредири?

— Чаштарны эштиринге өөредир талазы-биле Эстонияның, Украинаның чырыдыышкын министерстволары хөй-ле чүүлдерни кылганнар. Ылаңгыя Эстония республикада бар бассейннерниң шуптузун бо херекке ажыглап турар. Эге класстарның өөреникчилерин эштиринге албан-биле өөредип турар. Өөреникчилерни эштиринге өөредириниң чурумун Украинада доктааткан. Ында 4-кү класстың өөреникчилери эштиринге зачёт дужаап турар. Бо ажылга улус өөредилге органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының демнежилгези негеттинер.

Спорттуң олимпий хевирлериниң моон соңгаар хөгжүдерии, спортчу курлавырларны белеткээр ажылды күштелдирерин ССРЭ-ниң Спорткомитеди-биле кады боттандырып чорударын ВЛКСМ ТК-га болгаш өске-даа организацияларга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаалында дагзып турар.

Ол сорулгаларны спортче угланыышкынныг школа-интернаттар болгаш уругларның тускайжыттынган спорт школалары бирги ээлчегде шиитпирлээр ужурлуг. Салым-чаяанныг аныяк спортчуларны эрте-чажындан илередип тыварының аргаларын тургузар ужурлуг бис.

—Өөредилге-спорт баазазының талазы-биле байдал кандыгыл?

— Сөөлгү чылдарда ол дыка быжыккан болдур ийин. Эрткен беш чылда безин 11 муң спорт залдары немешкен. Амгы үеде сес чыл болгаш ортумак школаларның 56.6 хуузунда спорт залдары бар. А школалар чанында спорт шөлчүгештери харын чедишпейн турар. Сөөлгү алды чылда комплекстиг чеди муң ажыг шөлчүгештер немешкен-даа болза, ол эвээш. Ылаңгыя Ортаакы Азияның болгаш Закавказьениң республикаларынга спорт шөлчүгештери онза чугула херек. Чүге дээрге, ында кичээлдерни даштыгаа чылдың алды айының дургузунда эрттирер арга бар.

Өөреникчилерниң боттарының күжү-биле дыка хөй чүүлдерни кылып ап болур. Чамдык школаларның директорлары хөй-ниити ажылынче чаштарны чорудуп тура, оларны эң-не ырак участоктарже, өске ажылдарже хаара тудар чоруктар бар. А ол хиреэнде боттарының девискээринде кандыг-даа ажыл чорутtунмаан болур.

ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу «Школа бүрүзүнге — комплекстиг спорт шөлүн» деп көрүлде конкурсту чарлаан. Ынчангаш улус өөредилге килдистериниң кол сорулгазы — спорт-комитеттер болгаш комсомол организациялары-биле чөмнежип тургаш, школа бүрүзү ол конкурска идепкейлиг киришсин дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр ужурлуг.

СЭТА-ның корр. П. Безрукавников беседалашкан.

МУРНУНДА—ТАҢДЫЖЫЛАР

ДОСААФ-тың Тыва область комитеди спорттуң шеригжиткен хевирлеринге солун маргылдааларны бо чылдың календарь-планынга кииргенн. Оларның бирээзи — биатлонга республика маргылдаазы болур. Спорттуң бо хевирин аныяктар ортузунга массалыг болдурар дээш ДОСААФ-тың область комитеди биче эвес хемчеглерни ап чоруткан.

Ол комитеттиң шугуму-биле биатлон спортунуң секциялары республика найысылалында болгаш районнарда ажылдап турар. Аңаа чижек: ДОСААФ-тың область комитединиң шугуму-биле биатлон спортунуң салбыры Бай-Хаактың уругларның спорт школазында ажыттынган. Ында бир хостаткан тренер ажылдап, секцияже дыка хөй аныяктарны хаара туткан.

Эрткен дыштаныр хүннерде «Тайга» станциязынга биатлонга республика маргылдаазын ДОСААФ-тың область комитеди бедик деңнелге организастап эрттирген. Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселге Таңды районнуң шилиндек командазы бедик мергежилдиин көргүзүп, эң хөй санны алгаш, бирги черже үнген. Бии-Хем районнуң биатлонистери — ийиги, «Динамо» спорт ниитилелиниң спортчулары — үшкү черлерни ээлээннер.

Спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Бабкин бо хүннерде «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Россия Төп чөвүлелиниң бирги чери дээш Петрозаводск хоорайда болуп турар маргылдаага киришкеш, болуп эрткен республика чемпионадынга киржип шыдаваан. Эр улустуң аразынга чемпион ат дээш спортчу демисел шыңгыы болган.

Бай-Хаак ортумак школазының күш-культура башкызы Николай Пономарёв боо чүктеп алгаш, хаак оруунга чүгле дүрген маңнаар эвес, а харын кара боолаарынга база бедик мергежилдиин көргүскен. Ол баштайгы хүн 20 километрниң чарыжынга хаак оруун дүрген эртпишаан 50 метр ырак тургускан диаметри 3х4 хемчээлдиг караны баштай чыдып алгаш, оон соонда туруп алгаш адарынга эки белеткелдиин көргүскен. Николай ийиги хүнде 10 километрге база шылгарааш, тулган чемпион атты чаалап алган.

Ол ышкаш С. Пономарёвтуң командада эжи Сергей Астраханцев биле Кызылдың спортчузу Владимир Чуруто олар 20 болгаш 10 километрлерге база ийиги, үшкү черлерде болганнар.

Херээжен биатлонистер моон мурнунда болуп эртип турган республика маргылдааларынга киришпейн келген болза, бо удаада аңаа 12 хаакчы киришкени өөрүнчүг. Олар баштайгы хүн 7,5 километрге ийи катап кара боолавышаан, чарышканнар. Маңаа Хову-Аксындан келген Ирина Афонина ук хемчээлге кара аткаш шиитпкел минуталары-биле кады 34 минута 5 секундада эрткеш, чемпионнаан. Бай-Хаак чурттуг школачы Людмила Адаева аңаа 18 секунданы ойнаткаш, ийиги черни ээлээн.

Маргылдааның ийиги хүнүнде олар 5 километрге ийи катап кара боолавышаан, чарышканнар. Бо удаада Людмила Адаева караны часпас адарының талазы-биле эки белеткелдиин көргүзүп, Афонинаны чүгле 1 секунда мурнааш, бирги черже үнген.

Элээди оолдарның 15 болгаш 10 километрге чарыжынга Таңдының спортчузу Олег Надин бирги черни чиңгн-биле ойнап алган. Бо хемчээлдерге ийиги, үшкү черлерни алган биатлонистер Евгений Коросталёв («Динамо»), Олег Саяты (Таңды) Надинге 5—6 минута четпээннер.

Республика маргылдаазынга шаңналдыг черлерни алган командаларга, тус-тус спортчуларга өртектиг белектерни, дипломнарны ДОСААФ-тың Тыва область комитединиң даргазы Ю. М. Камышев байырлыг тывыскан.

Болуп эрткен маргылдаа спорттуң бо хевири бистиң республикада сайзыралды ап бар чыдарын бадыткаан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: 20, 10 километрлерге чемпионнаан Н. Пономарев; маргылдаа үезинде.

БИБЛИОТЕКА-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА

Пушкин аттыг республика библиотеказы (директору (А. А. Давыдова), уругларның Кызылда Чуковский аттыг библиотеказы (директору З. Ф. Стрелковская) эрге-хоойлу кижизидилгезиниң талазы-биле чылда чорудар ажылдарының планын баш бурунгаар тургускаш, ССРЭ Конституциязын болгаш амыдыралдың совет хевириниң эки талаларын таныштырар, пропагандалаар ажылды күштелдирген. Ук темага хамаарыштыр ном делгелгелерин, кежээлерни, номчулга конференцияларын эрттирип турар.

Эге класстар өөреникчилеринге хамааты кижиниң эргелери болгаш хүлээлгелериниң дугайында беседаларны Чуковский аттыг библиотеканың ажылдакчылары чорудуп келген. Ында берге кижизидилгелиг уругларның даңзызын тургускан. Олар-биле ажылдың дээштиин чедип алыр сорулга-биле библиотека класс удуртукчулары, назы четпээннер-биле ажыл чорудар инспекция-биле сырый харылзааны туткан. Ында 4—8 класстарның 585 өөреникчизи хаара туттунган. Таңды районнуң төпчүткен библиотека системазында берге кижизидилгелиг 74 уругларның 70-и номчуп турар. Элегес суурда (библиотекарь Л. С. Кашина) 20 уругга дагдыныкчыларны кошкан болгаш оларны хөй-ниити ажылынче кириштиреринче онза кичээнгейни угландырган. Энир чылын районнуң библиотекалары хоойлу-дүрүмге хамаарышкан 26 беседаны организастаан.

Улуг-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем районнарының библиотекалары милиция, прокуратура ажылдакчылары-биле сырый харылзааны туткан. Удаа-дараа оларның-биле ужуражылгаларны эрттирген. «Кижи болгаш Хоойлу», «Мээң эргем, мээң хүлээлгем» деп делгелгелерни аңаа белеткээн.

Кызыл районга «Элээди уруглар болгаш эрге-хоойлу» деп неделяны чарлаан. Энир чылын ол чергелиг «Өг-бүле болгаш школа» деп бир ай хуусаалыг көрүлде эки эрткен. Бүдүрүлге черлеринге ужуражылгаларны чоруткан. Бо ажылга башкылар база идепкейлиг киришкен.

Библиотекалар Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи», С. Сүрүн-оолдуң «Өске кадай», В. Тендряковтуң болгаш өске-даа чогаалчыларның номнарынга номчулга конференцияларын эрттиргилээн.

А. ХОВАЛЫГ,

республиканың Культура министерствозунуң инспектору.

МАРТ 19-ТАН 21-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 —Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Капчап улуг кижи апаар чоор». Мультфильм. 9.15—«Ырывыс, чаңгылан-на!». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларның улуг хорунуң РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Поповтуң удуртулгазы-биле концерти. 9.45— «Бедик». Уран-чечен фильм. 11.25— Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — «Сибирьлеп болгаш Ыраккы Чөөн чүктеп». Кинопрограмма. 15.30— «Суоми деп чурттуң аялгалары» (Финляндия). 16.00— Орус чугаа. 16.30—«Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 17.00—«Орус улустуң шаажаңының дугайында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.15— «Буратинонуң делгелгези». 17.45— Чилиниң Коммунистиг партиязының дугайында документалдыг телефильм. «Демиселдиң 60 чылы». 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00— ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң даштыкы аалчылары чугаалап турлар. 19.20— «Мистерия-буфф». В. Маяковскийниң шиизин ёзугаар фильм-шии.

КЫЗЫЛДАН

20.40—Телемедээлер. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун Тыва АССР-ге тывысырынга тураскааткан тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.30— Фильм-шиниң уланчызы. 22.15—«Сорочининиң ярмаркалы». Документалдыг телефильм. 22.45— Бөгүн делегейде. 23.00 —01.00 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— Төөгү. 7-ги класс. Петр I болгаш оон реформазы. 13.00— Орус композиторларның чогаалдарында чоннуң ырылары. 13.35— География. 8-ки класс. Ыраккы Чөөн чүк районну. 14.05— ПТУ сургуулдарынга. Ниити биология. 14.35—В. В. Маяковский. «Эки-дир» деп шүлүглели. 15.35—Медээлер. 15.40—18.15— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15— «ССРЭ-ниң 60 чылынга —60 шалыпчы неделя». 18.40—Киножурнал. 18.50—Телемедээлер. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугунга тураскааткан тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

19.30— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45—«Сибирь чурттуг баш таарыкчызы». Уран-чечен телефильм. 20.00—Мария Биешу-биле ужуражылга. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.30— «Кажан киттер чанып турда». Уран-чечен телефильм. 22.45—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Торпедо». В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

МАРТ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45— Эртенги сула шимчээшкин. 9.00—«Кадык болуруп күзээнзе». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.05— Силерге, ада-иелер. 9.35—«Спортлотонуң» 12-ги тиражы. 9.40—«Айыыл чок шимчээшкин дээш». 10.10— «Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Я. Ромас дугайында. 10.40—«Медеонуң аялгалары». Эстрадалыг программа. Алма-Атадан дамчыдылга. 11.20 — «Өңүктүң көргени». Мурнуу Африка Республиканың чогаалчызы, хөй-ниити ажылдакчызы, Азияның болгаш Африканың Чогаалчылар Ассоциациязының Чиңгине секретары Алекса Ла Гуманың Совет Эвилелинге чоруп турганының дугайында документалдыг фильм. 11.30—«Үнүштер дугайында». 12.15—Ажык космосче үнгениниң бир чыл оюнга. Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы А. А. Леоновтуң дугайында документалдыг фильм. 12.45—«Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 13.30 — «Театрга сактыышкыннар». К. С. Станиславский биле В. И. Немирович-Данченко. 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30— «Дириг амытаннар дугайында». 15.30— Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.00— «Кайгамчык үннер». Концерт программазы. 16.40— Мультфильм. 17.25— Делегейниң сураглыг фигуристериниң күүселдези. 18.55 — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга. Украинаның Күрүнениң академиктиг Г. Веревка аттыг хорунуң күүселдези. 19.30— «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм. Дж. Лондонуң шиизин ёзугаар. 1-ги сериязы. 20.40—20.55 — Чапсар. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Саарыглар». Уран-чечен телефильм. 21.45— Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА— «Трактор». 2-ги, 3-кү үелер. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 23.15— 00.10— Футболга ССРЭ чемпионады. 1/4 финал. 2-ги ужуражылга. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20—Армян ССР-ниң телевидение программазы: «Артистиң бодалдары». Телеочерк. Армян ССР-ниң улустуң артизи С. Саркисян-биле ужуражылга. Арменияның уран чүүл мастерлериниң концерти. 15.45 —«Ралли-82». Социалистиг чурттарның найырал кубогу дээш автоспортка делегей маргылдаазы. 16.40 — «Дээрбекти улгаттыраал». Эстрадалыг программа. 18.20 — «Анаа-ла». Мультфильм. 18.25 —«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева эрттирер. 18.55 —П. Богданов. —«Москва бистиң артывыста». Үзүндүнү автор номчуур. 19.15 — «Делегей байдалының допчулалы». 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45 —«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Донецкиден дамчыдылга. 20.30 — «Эрмитаж. Чөөн чүктүң чурттарының уран чүүлү». 23-кү фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 00.05 — «Ыяштар улуг турда». Уран-чечен фильм.

МАРТ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —Концерт. 9.25 —Будильник. 9.55— «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.55 —«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.40 — ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттары чугаалап турлар. 11.55—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.25 —Бөгүн —Чуртталга-коммунал ажыл-агый болгаш амыдырал хандырылга ажылдакчыларының хүнү. Дамчыдылгага чуртталга-коммунал ажыл-агый министри С. М. Бутусов киржир. 12.40 — «Кедээден дамчыдылга» 13.40 — «Музыкалыг киоск». 14.15 — М. Горький — «Дайзыннар». Фильм-шии. 16.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». 17.35 —ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттарының чагыгларын ёзугаар концерт. 18.15 — «Делегей панорамазы». 19.00 — Уран гимнастикага ССРЭ чемпионады. 19.35 — «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм. Дж. Лондонуң шиизин ёзугаар. 2-ги сериязы. 20.45—21.00 — Чапсар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Москва — Будапешт». Уран чүүл мастерлериниң күүселдези. 22.40 — «Красноярск». Документалдыг фильм. 23.05— 00.00 — Спорт программазы. Төнгенде —Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —«Кур черде садтар». Уран-чечен телефильм. 14.35 —«Бо кайгамчыктыг делегей». Литературлуг викторина. 5-ки үндүрүлге. 15.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. Допчулал. 16.15— «Строговтар». Г. Марковтуң романын ёзугаар хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 17.30 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 19.00 —«Эрмитаж». Орус улустуң чурулга уран чүүлү». 24-кү фильм. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 19.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 11-ги фильм. «1927 чыл». 20.40 — «144-кү бедик». Документалдыг фильм. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.10 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Крылья Советов». 2-ги, 3-кү үелер.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикага көжер булуттаар, хар чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 25—30, чамдык районнарга 15—20, хүндүс 10—15, чамдык районнарга 0—5 градус соор.

Кызылга кезек булуттаар, хар чагбас, соңгу-чөөн угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 25—27, хүндүс 10—12 градус соор.

КИНО

МАРТ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Албадаттырып адаганнар»** (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Атлантының баштыңчылары»** 9.30, 11.20, 13.10, 17.00, 20.40 (узаткан), **«Элээдилер болгаш хоойлу»** (Киноклуб) 15.00, **«Абба»** 18.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Медальдың үшкү талазы»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Эртен кежээден мерген»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Республиканың культура, уран чүүл, өөредилге албан черлериниң эртем-методиктиг кабинеди Кызылдың уругларның музыка школазынга республиканың аныяк хөгжүмчүлериниң конкурузунуң III түңнел ээлчээ март 25-те, 10 шакта болуруп дыңнатты.

Ол-ла хүн, 17 шакта, Кызылдың уран чүүл училищезинге конкурстуң лауреаттарының болгаш уран чүүл училищезиниң сургуулдарының киржилгези-биле концерт болур.

Республиканың хөгжүм-шии театрынга М. Ворфоломеевтиң **«Көжегелер»** деп шиизи даарта, 19 шакта болур.

Э. Лабиштиң **«Терезин шляпка»** деп шиизи март 19-та, пятницада 19 шакта эгелээр.

Воскресеньеде Кызылдың чурттакчылары болгаш аалчылары К. Сапык-оолдуң **«Ыглаар-Туруг»** деп шиизин 19 шакта көөр.

Тыва шиилерни орус дылче очулдурар.

Касса эртенгиниң 10 шактан ажылдап турар. Коллективтиг чагыглары 2-25-49, 2-35-88 дугаарлыг телефоннарже долгааш, кирип болур.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 93.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00106